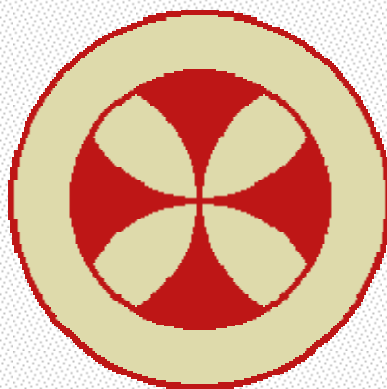

Knud Aarup

Folk i Nørre Asmindrup

1930 - 1948

1995

Indhold

Forord	1
Familien	2
Asmindrup by	3
Præstegården	4
Ludvig	7
Marie Las' Anders	7
Smeden	8
Lærerinde frk. Hansen	9
Maren og Lajsen	9
Lærer Søborg	12
Kristen Kristensen	13
Peter Nielsen, Nygård	15
Valdemar Eriksen	16
Vilh. Nauta	16
Kirkegængere	16
Sygdom	17
Rekreation	18
Tilbage i Asmindrup	19
Asmindrup kirkes historie	20
Under besættelsen	21
Møder under besættelsen	21
29. august 1943	23
Uventede gæster	23
Tyske befæstninger	24
Mørkets gerninger	24
Diskret ophold	24
Tyskere	25
Våben	26
Knappe tider	26
Københavnere	27
Befrielsen	27
Med gevær	28
Frie møder	29
Fremmede børn	29
Sygdom igen	30
Kirkegårdsregulering	30
Franske katedraler	31
Opbrud	31
Efterskrift	32
Tillæg: En billedskærer forkynder	33

Forsiden viser et romansk indvielseskors på korets nordvæg i Nørre Asmindrup kirke

Forord

Far døde i foråret 1995, 93 år gammel. Han havde i årenes løb skrevet flere bøger og mange mindre arbejder, herunder talløse artikler i årbøger, tidsskifter og aviser. Der var også blevet tid til optegnelser af mere privat natur, herunder nogle spredte erindringer fra tiden i Nørre Asmindrup. Dette har aldrig været beregnet til at udgives, bl.a. fordi meget af det handler om ting, der ikke kan have interesse uden for familiens kreds.

Jeg har gennemgået og sorteret materialet fra Asmindrup, således at det hermed foreligger i en udgave, der muligvis kan have nogen interesse som dokumentation fra en spændende periode: årene fra 1930 til 1948. Der er omtalt adskillige mennesker, der havde deres gang og virke i sognet. I dag vil dette stof kunne læses af andre, da formentlig ingen af dem, der er nærmere karakteriseret, er i live mere. Det meste af det helt private stof er udeladt her. Hvor Far har berettet om sine sygdomsperioder, har jeg dog ment at burde medtage det meste, da dette i en vis udstrækning også har berørt sognet.

Visse steder har jeg på egen hånd tilføjet nogle afsnit, hvor jeg fandt det ønskeligt for sammenhængens skyld, og andre steder har jeg omgrupperet stoffet for at gøre fremstillingen mere sammenhængende. Enkelte notoriske fejlhuskninger har jeg korrigeret, ligesom jeg har opdelt teksten i afsnit og forsynet disse med overskrifter. Hvad jeg har tilføjet, er skrevet, som jeg véd, at Far selv ville have skrevet det. Han og jeg har før skrevet ting i fællesskab. Ingen af os kunne bagefter huske - og interesserede os i øvrigt heller ikke for, hvem der havde skrevet hvad. Grundsubstansen er Fars efterladte arbejde, hvorfor det efterfølgende fremtræder under hans navn.

Flere gange hentydes der til familien i præstegården. Følgende lille oversigt vil kunne lette forståelsen af disse hentydninger.

juli 1995

Niels Aarup

Se Sokkelund Kirkeside: <http://home19.inet.tele.dk/utterslev>

Familien

Knud Aarup, født 24/12 1901, død 16/3 1995.
Student fra Herlufsholm 1919. Cand.teol. 1925.
Studieophold i Strasbourg og dansk KFUM-sekretær i Paris 1926-29.
Præst i Nørre Asmindrup 30/6 1930. Sognepræst i Kerte 25/6 1948. Afsked 31/12 1971. Konstitueret til 30/6 1972.
Gift 4/9 1930 med lærerinde Bodil Andersen, født 22/6 1900, død 22/4 1968.
Gift igen 2/5 1969 med lærerinde Gudrun Birch Andersen, født 24/8 1926.

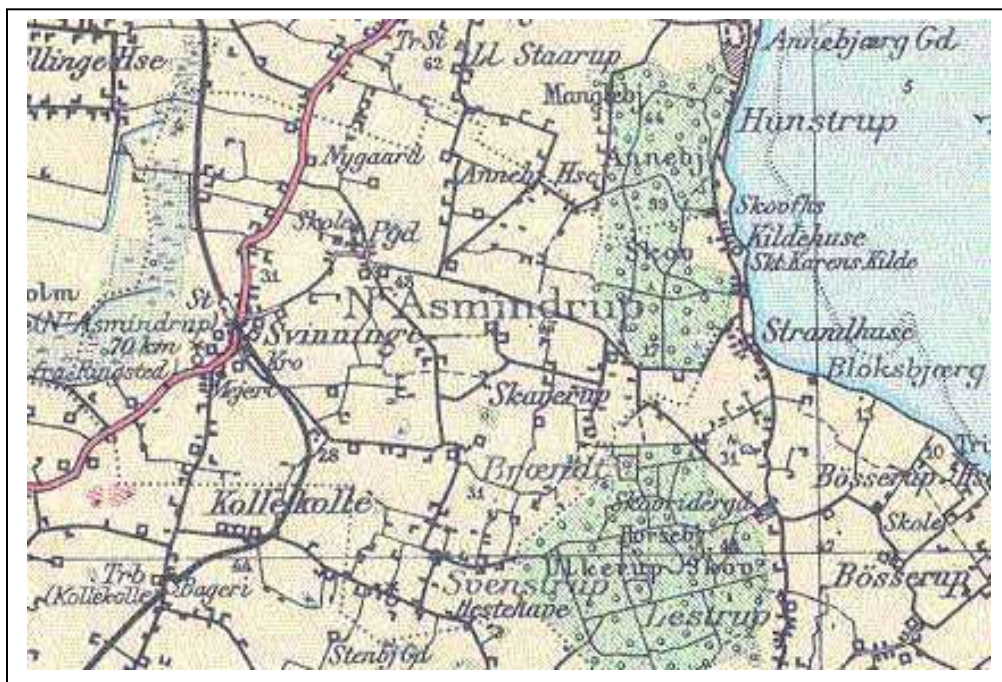
Børn:

Niels Aarup, født 1932
Klaus Aarup, født 1933, død 1984
Hanne Aarup, født 1936
Ellen Aarup, født og død 1939
Bente Aarup, født 1940
Kirsten Aarup, født 1943

Bøger:

Kirken med de seks Præstegårde, 1939
Mod Frankrigs Himmel, 1951
Det romanske Frankrig, 1961
Om Kerte kirke, 1980
Desuden talrige artikler og mindre afhandlinger

Asmindrup by

Når man kom til Asmindrup fra nord, var det første hus på venstre hånd det lille husmandssted, hvor Ludvig Jensen og hans kone Cecilie boede. På højre hånd havde man først "Nordly", som beboedes af Marie Andersen, kaldet "Marie Las' Anders". Derefter fulgte præstegården, og efter denne kirkegården og kirken. Overfor kirken lå et stykke åben mark, der tilhørte Ludvig Jensen. Hans mark strakte sig fra gærdet ved transformatoren overfor "Nordly" til forskolens hæk. Efter denne fulgte forskolen, hvor frk. Hansen var lærerinde, indtil hun døde og blev efterfulgt af frk. Lembcke (efter et halvt års vakance, passet af fru Lottrup, der var datter af smeden).

Forskolen var nabo til smedjen, hvor smed og kirkeværge Mogens Larsen boede. Smedens næste nabo var forsamlingshuset, der beboedes og bestyredes af Valdemar Jensen og hans kone Karla. Valdemar Jensen drev et karetmagerværksted i kælderen under forsamlingshusets østgavl. Jensens købte senere Ludvig Jensens hus og flyttede derover, da de trak sig tilbage. Efter forsamlingshuset fulgte på samme side et stykke af Sjælsøgårds marker, og så var man henne ved hjørnet, hvor vejen mod Skaverup går mod øst.

På den anden side af Skaverupvejen lå Damsbjerg, ejet af Poul Poulsen og hans kone Karen. Oppe på bakken mod Skaverup lå på venstre hånd møllen, der efter som vinden blæste blev drevet af

enten en femvinget vindmotor eller en larmende petroleumsmotor. Mølleren hed Christensen, og han var broder til Folmer Christensen i Stårup, aktiv i KFUM og flittig kirkegænger i Asmindrup. Vindmotoren blev revet ned kort efter krigen. Efter møllen var næste beboede sted Sjælsøgård.

Kirkens østre parkeringsplads var oprindeligt en del af Ludvig Jensens mark. Ud til parkeringspladsen lå bagsiden af det lange hus, hvor Maren Sørensen boede i østgavlen, og hvor frk. Nikolajsen havde butik og boede sammen med sin søster i resten af huset. Mellem dette hus og Svinningevejen lå to haver, tilhørende Maren Sørensen og søstrene Nikolajsen.

Gik man til højre mod Svinninge, passede man efter disse haver Line Valentins hus, som imidlertid blev revet ned allerede sidst i 30'erne. Den meget lille grund blev lagt til huset ved kirkens sydlige låge, hvor Viggo Jensen og hans kone Marie boede.

Langs Viggo Jensens hus var indkørslen ("Strædet") til hovedskolen, der beboedes af Kr. og Thyra Søborg. De havde prydhave mellem hovedfløjen og Svinningevejen samt en køkkenhave vest for kirkegården. Samme sted havde Valdemar Jensen fra forsamlingshuset en strimmel køkkenhave, og den af smeden dyrkede jordlod udfyldte derefter pladsen hen til og vest om præstegårdshaven. Disse jordstykker er senere inddraget i kirkegården.

Vest for hovedskolen fulgte marken til Frode Jensens husmandssted ved Svinningevejens første sving. Efter Frode Jensens ejendom fulgte skomager og graver Johansens hus, hvor sønnen Valdemar Johansen havde vognmandsforretning og benzintank, der fortsatte efter skomagerens død allerede engang i 30'erne. Skråt overfor boede "millionæren", Chr. Christensen og hans husbestyrerinde frk. Nielsen.

Vendte man derfra tilbage mod Asmindrup by, havde man Hovsøgårds marker på højre hånd, hvorefter fulgte et stråttækt hus på toppen af skolebakken. Dette rummede to lejligheder, beboet af skiftende familier. Efter dette hus fulgte haven til det stråttækte hus på hjørnet overfor smedjen. Denne have menes at være stedet, hvor Asmindrups gadekær engang har været. Huset på hjørnet rummede to lejligheder. Her boede til engang i 30'erne Peter Jensen og hans kone Line. Peter Jensen bar en dengang sjældent prydelser: et vældigt fuldskæg. Maren Jensen, kaldet "Lille Maren" boede også i dette hus. I den nordlige ende var der en overgang skomagerværksted. Huset blev senere overtaget af Jacob Nielsen, der blev kirkeværge, efter at smeden havde solgt smedjen og var flyttet til Kollekolle kort efter befrielsen.

Efter dette hus fulgte på samme side (overfor forsamlingshuset) en rød træbygning, der tidligere havde været tømrerværksted, indtil Valdemar Eriksens større værksted blev bygget. Efter i en årrække at have været brugt som lager for tømrerværkstedet, måtte træbygningen vige pladsen for

det hus, som Valdemar Eriksens søn og svigerdatter, Svend og Ingrid Eriksen lod bygge engang midt i 40'erne.

Valdemar Eriksen og hans kone boede i huset lige syd for værkstedet ud mod vejen. Videre heretter mod syd fulgte et dobbelthus, beboet dels af en frk. Nielsen, dels af Ingrid Olsson, der var svenskfødt og talte med tydelig accent. Straks efter fulgte Hovsøgård, der egentlig slet ikke kaldtes sådan dengang. Man kaldte gården "Gamle Damsbjerg". Her boede Verner Olsen, broder til Karen Poulsen, Damsbjerg. Han døde i 1948. Gårdens marker strakte sig op ad bakken mod Brent, og med dem sluttede den egentlige Asmindrup by.

Præstegården

Præstegården var bygget i 1923 af en arkitekt, der fik præmie for projektet. En smuk bygning, men et sært skrummel. Det fortælles, at tømrer Valdemar Eriksen havde lavet en tegning efter at have studeret den lidt ældre præstebolig i Lumsås, men at ministeriet kasserede forslaget med bemærkning om, at det var banalt. I stedet henstillede man, at menighedsrådet hyrede en ung arkitekt, som ministeriet meget anbefalede. Det gjorde man så. Om det færdige resultat kan der siges det positive, at set fra vejen fra Svinninge tog bygningen sig ret så imponerende ud.

Gik man hele vejen rundt om bygningen, passerede man ikke mindre end 10 yderdøre plus en hønselem. Huset var en vinkelbygning, usædvanligt smal, således at et par af stuerne, der ikke var store, havde vinduer både mod øst og vest.

I nordgavlen var indgangen til konfirmandstuen. Man kom først ind i en smal gang med to vinduer mod gården, og langs med den, mod haven, lå selve konfirmandstuen, der udmærkede sig ved ikke at have nogen kakkellovn, men kun riste i væggen ind til næste rum, kontoret eller studereværelset, hvis kakkellovn forudsattes at kunne levere varme til to rum. Den kunne ikke engang opvarme studereværelset tilstrækkeligt, hvorfor den måtte udskiftes med en brændeovn. Ristene blev lukket, og på et tidligt tidspunkt blev konfirmandlæsningen henlagt til selve studereværelset.

Studereværelset var en af de gennemgående stuer med et vindue mod gårdspladsen og et mod haven. Der var dør til konfirmandgangen, og overfor den førte en dør ud til entreen midt på facaden. En tredje dør tæt ved væggen ud mod haven førte ind til dagligstuen.

Midt på facaden mod gården var husets hovedindgang, hvortil hørte et diminutivt vindfang, opbygget i en imponerende stil, der fik det til at synes fem gange større, end det var. Entreen, der var meget smal og strakte sig hele vejen langs dagligstuen, havde foruden døren to vinduer mod gården. I begge ender var der døre, henholdsvis til kontoret og til spisestuen, og desuden - nærmest ved spisestuen - dør til dagligstuen.

Dagligstuen var langs med entreen, mod vest ud mod haven. Der var to vinduer, og mellem dem

havedøren med en stor cementeret trappe udenfor. Dagligstuen havde en vældig kakkellovn, der ligesom den i kontoret var udtænkt til gennem riste i væggen at opvarme endnu et rum, her spisestuen. Modsat døren fra kontoret førte en dør ind til spisestuen.

Spisestuen var også gennemgående, med et vindue mod øst og et mod vest. På et tidligt tidspunkt (vist allerede sidst i 30'erne) fik stuen egen kakkellovn. Overfor døren fra entreen var der dør ud til mellemgangen, som den kaldtes.

Herude var der til højre dør ind til det, der var beregnet til soveværelse. På grund af børneflokkens størrelse måtte det tidligt ændres til børneværelse, da det til børneværelse beregnede rum kun var et ganske lille kammer. Herefter savnedes et egentligt soveværelse. Børneværelset var også "patentopvarmet"; men i modsætning til konfirmandstue og spisestue fungerede systemet godt. Efter sove- eller børneværelset fulgte ud mod syd, nu altså i den sydlige fløj, det der med en kæmpetvithed kaldtes badeværelset.

Det havde kun følgende inventar: en kakkellovn, der med god fyring godt kunne opvarme to naborum gennem ristene, et stenbord under vinduet samt et afløb i gulvet. Rummet var så lille, at de to døre, der sad lige overfor hinanden og begge vendte indad, næsten rørte hinanden, når de begge var åbne. Et badekar havde man på forhånd opgivet at få plads til; men hvad skulle man også med det? I de første ca. 15 år af husets levetid var der slet ikke indlagt vand. Først da der i slutningen af 30'erne blev indlagt vand i huset, blev stenpladen afkortet til fordel for en håndvask, kun med koldt vand, naturligvis.

Efter "badeværelset" fulgte det lille kammer, der skulle have været børneværelse, men var alt for lille. Ikke desto mindre blev dette rum det meste af familiens opholdssted i et par af de strenge vintre under krigen, hvor der dels var knaphed på brændsel, dels store problemer med overhovedet at få opvarmet stuerne på grund af kulde og træk. Herfra var der også dør ud til mellemgangen.

I mellemgangen var der et utal af døre foruden de nævnte. Der var en yderdør ud til gården i hjørnet af vinkelbygningen, en dør ud til køkkenet, en dør til kældertrappen, samt lofttrappen. Mellemgangen var dunkel, kun med dagslys fra en rude foroven i yderdøren og et tagvindue, der oplyste det øverste af lofttrappen.

Køkkenet var en smal tarm med to vinduer ud mod gården. Hele vejen under vinduerne var der køkkenbord, hvori der var en gammeldags vask med afløb, men uden vandhane. En sådan kom først til senere. Indtil da var vandforsyningen en spand i hjørnet. Den skulle fyldes ved pumpen i bryggerset. Modsat køkkenbordet stod komfuret og et fast skab til porcelæn m.v. Der var ingen stikkontakt i køkkenet. Når der skulle stryges, måtte strygejernet tilsluttes et stik i fatningen til køkkenets eneste lyskilde: en lampe midt over køkkenbordet.

Efter køkkenet fulgte mod nord et lille spisekammer med et enkelt vindue mod nord.

Ved siden af spisekammerdøren førte en anden dør ud til bryggerset. Dette havde mod syd en yderdør og et vindue. Der var et trin ned fra køkkenet til bryggerset. Lige til højre for trinnet stod der en gruekedel. Herudover var det faste inventar: en vaskebænk, et træbord samt en vrikkepumpe. Denne stod under vinduet med forbindelse til brønden udenfor. På grund af den udsatte placering kunne den godt fryse i kolde vintre, men den kunne tões op med varmt vand, hvis man havde husket at pumpe noget op, inden den frøs. Mellem gruekedlen og yderdøren førte en dør ind til husets eneste rum med to vinduer mod syd, - et lyst og venligt rum. Det var beregnet til brænderum! En skønne dag blev væggen mellem det og køkkenet brudt ned og døren muret til, - en velgørende udvidelse af køkkenet, der pludselig blev et herligt lyst rum.

I bryggerset var der i væggen modsat køkkenet et vindue og en yderdør. Ingen af dem gik ud til det fri. Her ved denne væg havde man, vistnok af sparehensyn, sluttet det oprindelige byggeri; men på et tidligt tidspunkt fortsatte man alligevel.

Udenfor bryggerset lå noget, der vistnok var beregnet til garage. "Porten" kaldtes dette smalle rum. Hvis der tænkes anbragt en bil af mellemstørrelse derude, kunne døren fra bryggerset ikke åbnes. Men dette var kun en teoretisk mulighed, for hvis man havde kørt en sådan bil ind, havde det været nødvendigt at køre den ud igen, for at føreren kunne få åbnet døren og komme ud af den. Der var tofløjet port både mod gården og mod syd til køkkenhaven, hvad det så skulle gøre godt for. I den oprindelige gavl førte en åbning ind til et lille rum bag spisekammeret, nu brugt til brænd-

sel, men utvivlsomt oprindeligt lukket med en WC-dør.

Yderst mod den nyere gavl lå hønsehuset med dør fra porten (garagen) og med rigtig hønselem mod syd. Desuden en yderdør mod øst. Den havde også en hønselem forneden. I det nordlige hjørne nærmest gavlen var der udskilt to små rum, hver med selvstændig dør fra gavlen: et WC og et pissoir. WC-spanden tømtes i den murede mødding nær gavlen. Møddingen tømtes en gang om året ud i køkkenhaven, når den skulle graves. Afstanden til brønden var ikke større, end at familiens vedvarende forsyning med mavetilfælde var sikret. Dette varede dog kun, indtil der blev gravet en ny brønd udenfor havens nordvestre hjørne.

Lofttrappen fra mellemgangen førte op til et lille pigeværelse til venstre i gavlen mod syd. Et ganske hyggeligt rum med den fineste udsigt til kirken. Udenfor drejede gangen til højre, og man havde så på venstre hånd et lille pulterkammer, der kun havde et tagvindue. Overfor dette var der et gammeldags WC, hvis spand skulle bæres ned ad trappen, gennem mellemgangen og derefter ud gennem gården. Endnu i slutningen af 40'erne var træk og slip kun noget, man kendte på de største af sognets gårde. Og dem hørte præstegården så afgjort ikke til. Midt for den lille loftsgang førte døren ud til det åbne loft over spisestue, dagligstue og kontor. For enden af loftet lå der et gæsteværelse i gavlen mod nord.

Huset var ikke let at varme op. Det skyldtes naturligvis i nogen grad den pragtfulde beliggenhed oppe på åsen, der går gennem Odsherred, og som gav os den dejlige udsigt over Sejerøbugten, men samtidig vor rigelige andel af den odsherredske blæst. I min forgængers tid var der anskaffet forsatsvinduer; men disse var ikke tætte. En dag, da vi var på besøg inden indflytningen, fandt jeg åbenbart, at det trak rigeligt i dagligstuen. Jeg holdt en tændt tændstik hen ved kanten af forsatsvinduet. Den blæste ud.

Der var udtænkt et sindrigt opvarmningssystem, der skulle udelukke træk om fødderne. Under hvert vindue sad en ventil i gulvpanelet, og gennem den lededes trækken fra vinduet ned i en krybekælder for atter at suges op gennem en anden ventil under kakkelovnen, hvor den så kunne blive opvarmet. Krybekældrene havde desuden ventiler direkte ud til det fri for at udelukke fugt. Gennem hele dette sindrige system af ventiler strømmede der uafbrudt iskold luft udefra ind i stuerne, og først da samtlige ventiler var blevet stoppet til, lykkedes det indendørs at opnå noget, der havde en ganske svag lighed med vindstille.

Der var i sognet nogen overraskelse over, at forslaget havde indbragt arkitekten et rejselegat.

"Han trængte da vist også til at komme ud og lære noget mere", tænkte de, der så dybere.

Sådan var Asmindrup præstegård fra 1930 til 1948. Ved min afrejse fra sognet i 1948 refererede et blad mig for at skulle have sagt, at det mest fornuftige nok ville være at købe en portion dynamit og anbringe under huset. Jeg tør ikke demtere.

Ludvig

Vor genbo hed Ludvig Jensen. Han var ejer af et meget beskedent husmandsbrug på 3-4 tdr. land. Det gav ham ikke den store rigdom; men man klarede sig med lidt. Fordringerne var ikke voldsomme. Det var arbejdsindsatsen heller ikke; den blev ikke årsag til stress. Ludvig (eller Lådvig, som han kaldtes) kunne tilbringe timer siddende med ryggen op til husets sydgavl, hvorfra der var udsigt hen imod byens gade. Solen skinnede, og piberøgen snoede sig i vejret. Skulle han en sjælden gang til Nykøbing - det var vist meget sjældent, han havde ærinde dér - foregik turen til fods. Hvorfor tage rutebilen, når man havde tid til at gå på sine ben?

Ludvig havde familie etsteds i Højby sogn. Når han og hans kone (Cecilie) skulle på familiebesøg, gik Ludvig til fods, fulgt af Cecilie, der kørte på en sælsom trehjulet cykle med to forhjul, der var forbundet med pedalerne, samt et styrende baghjul.

Om vinteren holdt Ludvig ikke fri. Dagen igennem hørtes der fra præstegården de taktfaste slag af hans plejl i loen. Han arbejdede; men der var intet forjaget over tempoet, og arbejdsdagen var aldrig længere, end lyset tillod det i den korte vinterdag.

Der holdtes nogle høns. De gik ofte løst omkring, og da der til ejendommen hørte et par smalle strimler jord på vor side af vejen langs kirkegården, hændte det naturligvis, at hønsene forvildede sig ind i præstegårdshaven, hvor de gjorde sig tilgode i vore nysåede urtebede. Det problem klarede Bodil stilfærdigt. Da en høne en dag havde lagt et æg i urtehaven, tog Bodil ægget og overrakte Ludvig det med en bemærkning om,

hvor hun havde fundet det. Siden kom hønsene aldrig over vejen. Man skal passe på de værdier, man har!

Kun to gange erindrer jeg at være blevet overrasket over tempoet hos Ludvig og Cecilie. En dag kom jeg gående hen ad vejen, da Cecilie kom farende ud af huset som skudt ud af en kanon. Hun affyrede følgende bemærkning med høj røst: "Ded er da også for galt. Nu har katten ådt Lådvigs tærskværk." Hun har vel kunnet se, at jeg så lidt desorienteret ud, så hun forbarmede sig og forklarede, at tærskværet jo var Ludvigs plejl. De to stokke var forbundet med et åleskind, og det var altså det, katten havde "ådt".

Min for-forgænger i embedet, pastor Møgelvang Nielsen, havde en tid haft Cecilie til at gøre rent i præstegården. Det havde efter sigende ikke varet længe, eftersom Cecilie havde været lidt for nysgerrig, når nogen havde ærinde i præstegården for at tale med præsten. Nu viste ingen af dem sig nogensinde i præstegården, - heller ikke til møderne for de gamle. Når vi talte sammen, skete det mest udendørs.

Men en formiddag mellem kl. 10 og 11 dukkede Ludvig pludselig op og meddelte, at hans datter skulle giftes, - om jeg kunne ordne det? Det mente jeg nok, at jeg kunne, og jeg spurgte, hvornår det skulle være. "Klokken to", lød det lakoniske svar, og han mente virkelig samme eftermiddag; men han føjede til: "Hvis han (kæresten altså) kommer med rutebilen kvart i to." Jeg lovede at gøre mit bedste for at mobilisere kirkesanger og organist osv; men jeg ville jo også gerne se visse nødvendige attester. "Ja, dem har han med, når han kommer", sagde Ludvig.

Da klokken blev kvart i to, stod Ludvig og Cecilie udenfor huset og spejdede hen ad vejen, om "han" var med rutebilen. Det var han, og attesterne var i orden. Brylluppet kunne afvikles planmæssigt.

Marie Las' Anders

Vor nærmeste nabo var "Marie Las' Anders". Hun var enke efter ejeren af Nordgården, Lars Andersen. Ved hans død blev gården overtaget af en datter og svigersøn. Marie Las' Anders lod bygge et rødstenshus "Nordly" på det hjørne af marken, der støder lige op til præstegården. Grunden var ikke stor, og huset lå - efter landsbyforhold - temmelig tæt på. Jeg erindrer dog ikke, at der nogensinde kom gniderier ud af dette. Men én ting undrede mig: på østsiden med udsigt til vejen, hvor trafikken ganske vist ikke var overvældende, var anbragt en glasveranda, hvor man om sommeren kunne sidde ganske rart. Men på den modsatte side, hvorfra der kunne være den skønneste tænkelige udsigt over Sejerøbugten, - lå kun vaskehuset!

Efter hendes mening var indretningen den helt rigtige. Hvad der skete på vejen var det, der havde mest interesse. Udsigten mod Sejerø havde hun set på i mange år, og den var der da ikke noget ved!

Smeden

Mod syd lå kirken og kirkegården, skilt fra præstegårdshaven ved en smal sti, som førte ned til et jordstykke mod vest, senere inddraget i kirkegården. Jordstykket var delt i tre lodder. Nærmest skolen havde lærer Søborg og derefter forsamlingshusets vært Valdemar Jensen hver sin urtehave. Firkanten ind mod præstegården samt den lille strimmel vest for præstegårdshaven var udlejet til smed og kirkeværge Mogensen Larsen.

Smed Larsen var en overmåde solid håndværker af den gamle skole, en mand af få ord. Hans arbejde var solidt og godt som han selv. Det varede lidt, inden vi kom rigtig i kontakt med hinanden; men så holdt det også gennem alle årene. Det blev ofte til en snak over hækken eller sammen med ham på den lille bænk (smedens bænk), der egentlig var en kasseret agestol, som han havde stillet op med ryggen mod præstegårdens hæk og med udsigt over Sejerøbugten. Her kunne man på lune sommeraftener se smeden sidde en times tid ved solnedgangstid med sin lange pibe. Sin jordlod brugte han til at dyrke korn til sine gæs. Kornet blev sået med håndkraft og sædekurv, og det blev høstet med le. Når negene var hentet hjem, boede gæssene på marken resten af efteråret med natlogi i et kasseret tærskværk. Smeden stammede fra Bøsserup i Egebjerg sogn, og det nordlige Odsherred var vist hans hele verden.

Jeg var i min uerfarenhed ikke helt klar over en kirkeværges betydningsfulde rolle; men jeg fik indhentet det forsømte. Måske var hans kirkeregnskab ikke altid formfuldendt - det skriftlige var nu engang ikke hans styrke - men der var alligevel orden i sagerne. Hvad gjorde det så, at anskaffel-

sen af en ny regnskabsbog stod opført som "en ny prutekål" eller at en regning på noget arbejde i præstegården efter mit bedste skøn viste, at han havde leveret mig et knøjern, hvilket forekom mig overraskende. Jeg spurgte Thomas, hans søn og medarbejder, og fik at vide, at der naturligvis stod "knægryer", og jeg havde jo ganske rigtigt fået fornyet et kakkelovnsrør (knækrør). Alt var i orden.

Nogen fremskridtsmand var smeden ikke. Kom jeg ind imellem med et forslag til en eller anden ændring ved noget inden for hans kirkeværgedomæne, blev det som oftest mødt med en brummen, der betød, at det var han ikke med på. Det hindrede imidlertid ikke, at han tre uger senere stillede det selvsamme forslag, som jeg så naturligvis fandt var en vældig god idé. I fællesskab fik vi faktisk en del både små og store ting gennemført: Der blev bygget sakristi; et kapel blev opført; våbenhuset blev nyindrettet; kirken fik nyt varmesystem, og kirkegården fik en hårdt tiltrængt regulering. Der blev indrettet parkeringsplads ud for den østre låge, hvor hidtil Ludvig Jensens kartoffelkule havde været til alt andet end pryde for kirken.

Adskillige gravsteder blev passet af forskellige ældre koner i sognet, og det kunne godt give anledning til småskændier; men når kirkeværgen dukkede op, kom der altid ro over feltet, - vist uden at han behøvede at sige mange ord. Han havde en naturlig autoritet.

Vel kunne smeden være bøs; men når drengene (så små, at de næppe kunne tale rent) tog ham i hånden, var han blød som voks og lod sig føre

derhen, hvor drengene ville, om det så var at kravle over alt brændet i brænderummet for at hente et stykke legetøj, som havde forvildet sig derop. Der udviklede sig et godt og hjerteligt forhold mellem disse to parter. Foran smedjen opsamledes naturligvis lidt efter lidt en anselig samling af markredskaber, der enten skulle repareres eller var opgivet på grund af alder og skrøbelighed. Alt dette betegnedes af drengene som "smedens legesager".

Både smeden og hans milde, elskelige kone var i øvrigt trofaste medlemmer af den Santalkreds, som havde eksisteret i sognet adskillige år, før vi dukkede op. Smedens kone var fra Mors. De havde ingen børn sammen. Smedens første kone var død fra ham og en stor børneflokk, og han giftede sig snart med sin nye husbestyrerinde, der blev som en mor for børnene. Da de var fløjet fra reden, tog smedens et barnebarn (Lise) til sig, og hun blev som et barn af huset.

Lærerinde frk. Hansen

Inden man nåede smedjen, passerede man forskolen, der lå lidt fra vejen med en lille have foran. Her residerede frk. Hansen, en forskolelærerinde af den gamle type. Der var stram disciplin i klassen. Når hun fortalte noget, sad børnene bomstille med hænderne på ryggen. Hendes autoritet var ubestridt; men jeg tror, at børnene holdt af hende og befandt sig vel samtidig med, at de respekterede hende. De lærte meget hos hende.

Vi andre holdt af hende og agtede hende som det gennemreelle menneske, hun var. Vi vidste, at hun mente, hvad hun sagde. Det var bittert, at det netop var i hendes stue, at jeg fik en oplevelse af

menneskelivets smålighed og egoisme, som rystede mig dybt. Hun havde været syg i nogen tid, og en gang imellem kom en kvindelig slægtning og ordnede huset for hende. Det blev langsomt dårligere med frk. Hansen, og det blev nødvendigt at få hende på sygehuset, hvad hun tog med stor sindsro. Jeg kom tilfældigt derover, netop da ambulancen ankom for at hente hende. Hun lå på en sofa i sin dagligstue, og endnu mens ambulancefolkene var i færd med forberedelserne til at flytte hende, begyndte den kvindelige slægtning at pille et par billeder ned fra væggen med den bemærkning: "Ja tante, dem har du jo lovet, at jeg skal have!" Frk. Hansen døde på sygehuset ikke længe efter. Det var i sommeren 1939.

Maren og Lajsen

Lige overfor forskolen, vinkelret på vejen, lå et langt hus, hvis vestre ende gik næsten sammen med kirkegårdsmuren, mens det mod øst kun manglede få alen fra at nå vejkannten. Dog var der her netop plads til en lille særbygning, der rummede et gammeldags das. Ved siden af dette var der en muret kule til affald. I østgavlen var der indgang til en beskeden lejlighed, beboet af en ældre pige, som hed Maren Sørensen. Hendes del af huset var stråtækt; resten havde paptag. Marens fødselsdag kan jeg huske, for hun forventede, at vi mødte op hvert år og gratulerede. Havde vi gæster, skulle de komme med. Hun fyldte 72 d. 2/8 1930, og vi nåede lige at få hendes 90 års fødselsdag med, inden vi forlod Odsherred.

I husets anden ende boede to ugifte søstre Nikolajsen, hvoraf den ene drev en lillebitte købmandsforretning med indgang midt i huset. Der var den mindste butik, jeg erindrer at have set. Når der var tre kunder på én gang, kunne der ikke komme flere ind ad døren; men det var nu ikke en dagligt forekommende situation. Søstrene var Marens niecer; men de kom aldrig sammen og var end ikke på talefod, og søstrene viste sig da heller aldrig ved Marens fødselsdage. Når drengene skulle handle for os hos "Lajsen", som hun kaldtes, gik de først ind hos Maren for at ordne hendes

indkøb, for hun satte ikke selv sine ben i butikken. Drengene hentede også vand i Marens spand ved husets fælles pumpe. Maren skulle ikke risikere at møde nogen, som hun ikke ønskede at møde! Det var søstrene, der ejede huset, mens Maren var lejer. Da vi første gang hilste på Maren, præsenterede hun sig med ordene: "Det er mig, der bor i Lajsens østre ende."

Der var ingen tvivl om, at Maren havde en skrue løs, og det var en gammel skade. Men på de fleste områder var der orden i tingene. Hendes stuer blev holdt nydeligt, i hvert fald så længe kræfterne slog til. Fødselsdagstraktementet var overdådigt, og alt var hjemmelavet. Vi skulle igennem et helt ritual, der ikke skiftede fra år til år. Når først buketten var afleveret og anbragt på et bord i soveværelset, hvor et geled af tomme vaser stod parate til at modtage dagens høst, blev vi bænket i hendes lille stue og fik serveret en sød snaps. Der var to slags: en herresnaps og en damesnaps, som vi naturligvis ikke frit kunne vælge mellem. Derefter gik vi over til chokoladen og kaffen, hvortil serveredes et rigt udvalg af hjemmebakte kager, og til afslutning æbleskiver med endnu en sød snaps til.

Inde i soveværelset stod to opredte senge med masser af sengetøj i. I den ene sov Maren. Den anden stod parat og ventede på besøg af "kronprins Frederiksen". Hvad der lå bag denne forventning, blev aldrig opklaret. Derimod vidste man i byen god besked om årsagen til, at det for mange år siden var rablet for Maren. Hun havde i sine unge år tjent på Nordgården og havde gjort

sig store forhåbninger om at ægte sønnen og derved blive frue på gården. Dette betød meget for hende, opvokset som hun var under meget beskedne forhold (i Raklev ved Kalundborg). Forventningerne var imidlertid slået fejl. Sønnen havde til Marens store forfærdelse valgt en anden, som var af bedre stand. Og nu sad Maren i sin fortsatte jomfrustand og drømte stedse vildere drømme om, at alle sognets gårde skulle lægges sammen til et storgods, hvor Maren skulle sidde og trone over al denne herlighed. Hun kunne finde på at standse gårdmænd fra sognet, når de passerede hendes hus, og fortælle dem, at nu havde hun modtaget besked "fra kontoret ad underjordisk vej" om, at vedkommende godt kunne begynde sin flytning til Hestehaven, for nu skulle den store sammenlægning begynde. Den, der (uretmæssigt, efter Marens mening) blev kone på Nordgården, var i øvrigt vor nabo, Marie Las' Anders, og hun var udsat for Marens dybeste foragt.

Der var også en anden, der måtte døje Marens foragt. Denne anden hed også Maren (Jensen). Til forskel fra den rigtige Maren kaldtes hun "Lille Maren"; men de to var i øvrigt af omtrent samme gestalt og alder. Lille Maren boede i huset lige overfor smedjen. Lille Maren, der for øvrigt var et flinkt menneske, kom nok til fødselsdag, men altid enten dagen før eller dagen efter, for hun var snavset, vaskede sig aldrig og havde lus. Følgelig kunne man umuligt invitere hende sammen med ordentlige folk. Det mente Maren i hvert fald, og derved kunne ikke rokkes. Det var noget af en prøvelse at komme ind i Lille Marens stue. Man måtte holde sig for næsen, og man afviklede sit ærinde så hastigt som muligt.

Maren Sørensen satte aldrig sine ben i kirken. Da jeg engang spurgte hende hvorfor, svarede hun, at det jo var sagt til hende fra prædikestolen, at her havde hun ikke noget at gøre. Og siden blev hun borte. Det var vistnok pastor Jungersen i Vig, der i længst forsvundne dage var kommet med en bemærkning i en prædiken, som Maren havde udlagt som møntet specielt på hende. Nu hændte det en juleaftensdag lige over middag, at jeg stak hovedet indenfor hos Maren for at ønske hende glædelig jul. Vi kom til at tale om julegudstjenesten, og da Maren bemærkede, at dér måtte hun jo ikke komme, for det var sagt osv, sagde jeg, at nu måtte hun gerne igen komme. Om jeg antydede noget om en besked fra kontoret ad underjordisk vej, husker jeg ikke; men Maren var i hvert fald overbevist om, at jeg havde særlige forbindelser til "kontoret". Da jeg mærkede, at hun ikke protesterede, skyndte jeg mig at tage afsked med en bemærkning om, at nu måtte hun hellere se at blive klædt om og komme afsted. Da gudstjenesten begyndte kl. 16, sad Maren der i sit fineste

puds, og hvad bedre var: hun sad der praktisk talt hver eneste søndag alle de følgende år. Vel ragede hun ikke meget op over bænkeryggen; men en lille fjer på hendes sorte hovedtøj stak så meget op, at jeg altid havde let ved at konstatere hendes tilstedeværelse. "Præsten har forløst mig", sagde hun. "Kan han ikke også forløse Lajsen?", foreslog hun engang. Dette lykkedes dog ikke. Lajsen kom aldrig uden for hjemmet og butikken, bortset fra sjældne besøg hos noget familie i Østre Højby.

En enkelt gang besteg Maren prædikestolen, dog inden gudstjenestens begyndelse. Der skulle være konfirmation, og begge drengene var blandt konfirmanderne. De havde haft en hel del med Maren at gøre, så hun ville vise en opmærksomhed i dagens anledning. Hun fik fat i et telegram og lagde en femkroneseddel i. Hun kunne have afleveret det til graveren eller degnen, hvad andre ofte gjorde; men dem turde hun ikke stole på i en så alvorlig sag. Altså gik hun op og anbragte telegrammet på prædikestolens læsepult. Så var hun sikker på, at det kom i rette hænder. Hun opdagede heldigvis aldrig, at lærer Søborg diskret havde fjernet det, lige før der blev ringet sammen, for at overbringe det på et mere belejligt tidspunkt.

I reglen var Maren ved godt helbred. Hun fyldte ganske godt; men dette skyldtes et utal af skørter og klokker og hvad det nu hedder. Hendes egenvægt var meget lille. Hendes daglige fornødenheder var yderst små, og hun kunne hver måned lægge lidt tilside af sin aldersrente, som næppe har været stor. Engang havde hun været så syg, at hun måtte på sygehuset, fortalte hun mig. Det var noget rædsomt noget, for deroppe var der ingen, der havde forstand på at rede senge, og Maren måtte selv hver dag ryste alle sygehusets dyner ud af vinduerne, for det var der ingen andre,

der tænkte på. Det var en så voldsom belastning for Maren, at hun først for alvor blev syg. "Så kom oversygeplejersken og tog min temperatur. Den viste otteogtredivet, og så hentede de overlægen, der sagde: Hvorfor har hun fortiet det for mig? Hent mig min hvide frak' og mit hyreryer."

Maren slap hjem igen, men bevarede siden en vis skepsis overfor sygehuset og den slags. Engang da hun var omkring firs, måtte hun holde sengen i nogen tid. Vi foreslog hende at få sygeplejersken til at komme en gang om dagen; men det blev pure afvist. Maren skulle ikke have sådan en og varte op. Det nyttede ikke at forklare hende, at det tvært imod var sygeplejersken, der skulle varte hende op. Maren vidste bedre besked. Efter flere dages pression fra hendes venner, gav hun dog efter, foldede hænderne og sagde: "Så i Guds navn da. Lad hende komme."

Sygeplejersken var et storartet menneske, og det gik helt godt; men en dag beordrede lægen alligevel Maren indlagt på sygehuset. Ambulancen kom med to mands besætning. Da den kørte afsted, var Falckmanden puttet ind bagi, mens Maren sad og tronede ved siden af chaufføren.

Hun kom tilbage nogenlunde rask, men kom til at lide meget af skinnebensår. Den salve, lægen havde ordineret, havde hun ingen fidus til. Hun forsøgte selv flere ting; f.eks. mente hun, at et stykke røget flæsk, lagt på såret, skulle være godt. Da det heller ikke slog til, penslede hun såret med en fjer, dyppet i lampeolie. Såret blev kun værre, og da jeg en dag deltagende spurgte, hvordan det stod til, rettede hun blikket stift mod mig og sagde: "Kan han læse det væk?" Jeg indrømmer, at jeg ikke var situationen voksen. I stedet for at foreslå hende at tale med endnu en læge burde jeg nok have hentet min hebraiske bibel og læst et lille stykke for hende. Det havde i hvert fald ikke skadet.

Ved en anden lejlighed røbede hun, at hun alligevel regnede med den lægelige autoritet. Hun havde en nevø i nærheden af Højby. Hans kone skulle føde, og lægen blev tilkaldt. Men - fortalte Maren - da nevøen blev ved at gå omkring i soveværelset og blandede sig i doktorens sager og ikke ville forlade lokalet, blev doktoren vred, og så sagde han: "Her kommer jeg i anledning af embeds medførs vegne. Kan han komme herud, krabaten!" Og så måtte han jo gå.

Når Maren var rask, passede hun nogle gravsteder. "Jeg skal lige op og rappe på Jens Pæsen", sagde hun. På hendes ældre dage kneb det hende at holde rede på, hvilke gravsteder hun skulle passe, og kirkeværgen havde jævnlige sammenstød med hende, når hun havde "rappet" på forkerte gravsteder. Helt galt blev det, når hun undertiden fandt på at hente mindre gravstene hjem og

stille dem op som pryd i sin have, der lå frit ud til vejen. Det gjorde kirkeværgen vred; men til gengæld var Maren ophidset over, at hans høns hakkede i hendes have. Der kunne af og til være brug for gejstlig mægling.

Maren sagde sin mening lige ud og ikke altid diplomatisk. En dag havde hun foræret Bodil nogle stikkelsbær fra haven, og da Bodil havde lavet syltetøj af dem, syntes hun, at Maren skulle have et glas. Hun drog derhen på visit og overrakte glasset. Maren stillede det på bordet uden at vise nogen interesse, og da Bodil ville tage afsked, stak Maren hende glasset i hånden med ordene: "Hun kan selv beholde sit søde skidt!" Vi morede os kosteligt, og den lille affære gjorde intet skår i vort hjertelige forhold.

Maren interesserede sig naturligvis meget for kirkegården, som hun boede lige op ad. Hun fortalte ofte træk fra gamle dage, f.eks. at det i hendes ungdom ikke var skik, at en kiste blev taget ind i kirken. Den blev ført lige til graven, hvor hele følget efter jordpåkastelsen defilerede forbi, og hver enkelt tog en håndfuld jord og kastede den i graven.

I øvrigt var Maren skeptisk overfor de fleste foranstaltninger ved begravelser. Når hun selv skulle i jorden, skulle det ske i stilhed, og der skulle ikke være noget at vedligeholde på hendes gravsted til ulejlighed for andre. Her var hun mere nøgtern end de fleste.

Lærer Søborg

Vest for kirken lå hovedskolen, en gammel stråtekt bygning, der i længst forsvundne dage under navn af Annexgården havde tjent som kappellanbolig. Muligvis var den ældste længe, som adskilte gårdspladsen fra legepladsen, en rest af den oprindelige gård. Ældgammel var den i hvert fald. Stuehuset med skolestuen var fra 1816, mens en mellembygning var af nyere dato. Skolestuen var lavloftet, med bjælkeloft og en stor kakkellovn. Her underviste lærer Søborg, der havde titel af førstelærer, selv om han var enelærer i hovedskolen. Han havde fire klasser, som alle gik i skole

hveranden dag. Han havde således hver dag to klasser, der blev undervist samtidigt og i samme lokale, men i en vis udstrækning med forskelligt undervisningsindhold. Dette gjaldt i hvert fald dansk og regning. Lærer Søborg var - hvor utroligt det end lyder - i stand til at lade to forskellige hold skrive hver sin diktat samtidigt. Gående op og ned ad gulvet dikterede han: "1.hold: sådan-og-sådan." - Pause. - "2.hold: sådan-og-sådan." - Pause. Og det lykkedes faktisk eleverne at skrive hvad de skulle, uden at blande de to helt forskellige historier sammen.

Var årgangene store, kunne det medføre, at der skulle undervises op til 44 børn i samme lokale. Der blev garanteret ikke megen luft til hver enkelt elev i dette rum, der i dag næppe kunne blive godkendt til undervisningsbrug overhovedet. Når dertil kom, at det fra skolestuen eller lærerboligen ikke var muligt at se ud på legepladsen bag den gamle længe, er det klart, at der var adskillige muligheder for uro og ballade, som børnene naturligvis ofte udnyttede. Søborg var slet ikke nogen dårlig lærer; men de ydre forhold var ret håbløse, og man må beundre, at han holdt ud i alle disse år.

I 1930 var præsten født formand for skolekommissionen, som bestod af ialt 3 medlemmer. Mit kendskab til skoleforhold på landet var nærmest lig nul. At min morfader havde været landsbylærer, havde ikke efterladt sig mærkbare spor.

Jeg tror dog ikke, at mine manglende kvalifikationer slog større skår i forholdet til lærer Søborg. Jeg lærte efterhånden en del om skolevæsen, ligesom det blev ham, der mest indviede mig i kirkebogsføringens mysterier. Heldigvis var han en særdeles omhyggelig mand med alt skriftligt arbejde. Man brugte i Asmindrup at anmelde f.eks. en fødsel både til præsten og degnen, der hver for sig førte den ind, først i kladden, senere i kirkebogen. Blev der så ved konferering konstateret en uoverensstemmelse (det var sjældent, det skete), havde vi alle muligheder for at finde frem til det rigtige notat. Jeg vil tro, at systemet nærmede sig det fuldkomne.

Som kirkesanger var lærer Søborg udmærket, ikke mindst i kraft af sin ærbødighed for selve kirketjenesten. Oprindeligt var han ansat som både kirkesanger og organist; men han og hans kone havde fra begyndelsen delt opgaverne, således at fru Søborg var fast organist gennem alle årene. Med begge havde jeg det mest udmærkede samarbejde. Søborgs kirke dragt var altid diplomatfrakke. Fru Søborg sørgede desuden for at sætte blomster på alteret, og skulle der særlig udsmykning til ved de store højtider, samarbejdede Bodil og fru Søborg om det. De var begge lige interesserede i dette bidrag til, at gudstjenesten kunne få sit festlige præg. Når arbejdet var slut, kunne de stille sig op arm i arm forneden i kirken og beundre deres værk. Det havde de også grund til. Efter at være rejst fra Asmindrup har jeg jævnligt fået breve fra Søborgs, hvor det gik igen, at de mindedes de festlige og højtidsfulde gudstjenester i kirken. Det har de selv væsentligt bidraget til, og jeg erindrer ikke, at det nogensinde har kostet kirkekassen en øre.

Der var ikke langt mellem skole og præstegård, - især ikke ad stien bag om kirkegården og over legepladsen. Der kom ikke til at gro græs på den sti, selv om vi til at begynde med måtte holde lidt igen. Ellers var vi kommet til at tilbringe næsten hver aften derovre.

Ved den årlige eksamen, som lærer Søborg lod til at være lidt nervøs for, skønt han dagen i forve-

jen fik besked om, hvad der skulle eksamineres i, var der dækket et godt bord til skolekommissionen, og det blev vist til lige så meget hyggeligt samvær som til eksamen. For børnene var det vist en festdag.

De, der efterhånden kom til at bruge stien til skolen mest, var vore børn, - længe før skolepligten begyndte. Ikke længe efter at de havde lært kunsten at stå på egne ben, fandt de vejen til skolen, hvor de da også undertiden overnattede. Mangen god kagemad har de indtaget på hokassen i køkkenet. De betragtede med rette skolen som deres andet hjem.

Kristen Kristensen

Et stykke nede ad vejen til Svinninge lå bag høje træer et hvidt hus med det fremmedklingende navn "Casa bella vista". I de første måneder af min Asmindrup-tid havde jeg min daglige gang her, idet jeg spiste til middag dér for den fyrstelige pris af 1 kr. pr. måltid. Det varede ved, indtil jeg blev gift i september 1930. Husets beboere var begge til års. Ejeren, der også havde ladet huset bygge, hed Kristen Kristensen, og hans husbestyrerinde hed frk. Nielsen, kaldet "Nille".

Kristensen havde i sine unge dage været gård-ejer i Hee ved Ringkøbing, men solgte sin gård, da han efter kun et års ægteskab mistede sin hustru. Han tog til København, hvor han vistnok spekulerede i ejendomme, og han har vist også interesseret sig for sommerhusgrunde i Odsherred. Her valgte han i hvert fald at slå sig ned og byggede villaen med skøn udsigt over Sejerøbugten. På et eller andet tidspunkt har han slået sig på maleriet, som han især dyrkede på rejser til Capri. Han havde øjensynligt aldrig lært noget, men malede løs af hjertens lyst, og hans stuer var fyldte med farvestrålende billeder fra sydens solvarme egne. Også musikken dyrkede han. Han havde et harmonium stående; men det var kun sjældent, han lod andre høre, hvad han kunne. I kirken havde han sin faste plads næsten hver søndag.

Efterhånden svigtede synet, og i sine sidste år var han næsten blind. Huset forfaldt i nogen grad. Han var tilsyneladende bange for ikke at have råd

til reparationer. Yderdøren var frønnet forneden, og et søm gjorde det ud for håndtag. Der var ikke afløb fra køkkenvasken, så Nille, der i øvrigt var halt, måtte bære vand både ind og ud. Og han kunne ikke tage sig sammen til at tage til København og blive opereret for sin stær. Det kostede vist for meget.

Da han døde, efterlod han sig en formue på en kvart million, - en uhyre sum dengang. Hans testamente bestemte, at huset med malerierne skulle stå uforandret og være offentligt tilgængeligt. Det skulle give fri bolig til husbestyrerinden i resten af hendes levetid, og derefter være fribolig for et ægtepar. Pengene skulle i øvrigt danne "Kr. Kristensens og hustrus mindelegat", hvis midler skulle uddeles som hjælp til uddannelse for unge i Hee sogn. Dog skulle der forlods udredes det fornødne til gravstedet på Asmindrup kirkegård, hvor der på gravstenen skulle anbringes et broncerelief af ham. Han blev efter eget ønske begravet i to kister inden i hinanden, zink og træ, og gravstedet frededes for 100 år. Legatbestyrelsen skulle bestå af præsten og førstelæreren i Asmindrup samt et medlem valgt af Asmindrup sogneråd.

Dette gav os nogle kvaler. Kristensen havde aldrig nævnt sagen for os, og vi havde følgelig heller aldrig haft lejlighed til at sige ja til det hverv, der blev os pålagt. Det lå lidt uden for vor interesse at sidde og uddele penge til unge i Hee sogn, som vi intet kendskab havde til. Noget honorar for ulejligheden havde han ikke tiltænkt os.

Som tredje medlem af legatbestyrelsen udpegede sognerådet gårdejer Peter Nielsen, Nygård, der havde stået Kristensen nær, og som i øvrigt var næstformand i menighedsrådet og god ven af

både præstegård og skole. Det kunne ikke være bedre.

Det første, vi gjorde, var at få huset sat i stand, så der kunne være tålelige forhold for Nille. Det næste var at få testamentet udformet til en fundats, der var antagelig, og det lykkedes ganske godt.

Til at vurdere ansøgningerne fra Hee oprettedes derovre et lokalt udvalg, sammensat som bestyrelsen i Asmindrup. Det skulle indstille, hvem man fandt egnede efter opslag i lokale blade. Legatbeløbene var i testamentet fastsat til 200-500 kr., og nu føjedes til, at hvad der ikke blev brug for i Hee, kunne uddeles i Asmindrup. Hvert af bestyrelsens medlemmer fik et honorar på 100 kr., som vi skyndte os at skænke til oprettelse og foreløbig drift af et kirkeblad. Det første nummer udkom i december 1935.

I kraft af disse bestemmelser kunne der de fleste år uddeles adskillige portioner også i Asmindrup sogn, hvad vi naturligvis var mest interesserede i.

Oprettelsen af legatet gav i øvrigt anledning til flere rejser. Fundatsen skulle konfirmeres af ministeriet, og det tog sin tid. Det viste sig, at den skulle behandles af både socialministeriet, undervisningsministeriet og kirkeministeriet. Sidstnævnte skulle godkende, at jeg indtrådte i bestyrelsen, og der kom forespørgsel herom gennem stiftsøvrighed og provstiuvalg til menighedsrådet, hvor sagen dog blev hurtigt ekspederet af formanden, som var mig selv. De andre steder gik det ikke helt så hurtigt, og jeg måtte flere gange til København for at få skubbet sagen fra det ene kontor til det andet. En af gangene var sagen af uforklarlige grunde strandet i kirkeministeriet, hvor den kun lå og ventede på at blive ekspederet videre til undervisningsministeriet på etagen ovenover i samme bygning. Jeg tilbød at tage sagen under armen, da jeg netop skulle derop alligevel; men kontorchefen afviste med rædsel i stemme og blik en så ukancellistisk fremgangsmåde.

En anden rejse i legatets ærinde gik til Hee. Turen huskes, dels fordi det for os var første rejse over den nye Lillebæltsbro og i et af de nye lyn-tog, dels på grund af en god modtagelse hos pastor Sørensen i Hee og forhandling om retningslinjer for legatets uddeling.

To gange om året samledes bestyrelsen på hotel Phønix i Nykøbing. Lærer Søborg tog et par timer fri fra skolen for at passe sit nye embede, og så sad vi og klippede kuponer i mængde. Der blev dog også tid til en (ikke overdådig) frokost samt et altid hyggeligt samvær. De mange obligationer opbevarede i en boks i banken, hvor også de afklippede kuponer afleveredes. Vi kunne vel have overtalt banken til at ordne det hele; men vi

kunne i grunden godt lide selv at have hånd i hænke med det job.

Peter Nielsen, Nygård

Skønt Peter Nielsen allerede er nævnt i forbindelse med legatet, hører han hjemme i en helt anden sammenhæng. I virkeligheden var han en af sognets mest ejendommelige skikkelser, - en person med en klar intelligens og en altid positiv indstilling overfor tilværelsen og overfor kirken i særdeleshed.

Vort første indtryk af ham var lidt underligt. Vi var før min tiltrædelse oppe for at se på præstegården og stod i det tomme soveværelse. Vi vidste, at han som næstformand i menighedsrådet ville komme tilstede, og vi havde hørt meget godt om ham allerede. Så åbnedes døren ganske langsomt, og Peter Nielsen vred sig ind gennem den, - så genert og akavet som jeg aldrig har set noget menneske. Vi var begge forbløffede; men vi opdagede snart, at der bag den kejtede facade gemte sig en mand af stor dygtighed, med sine meningers mod og med ønsket om at gøre alt muligt godt for andre og ikke mindst for beboerne i Asmindrup præstegård. Ret ofte kom han og hans hjertevarme hustru Gertrud (der stammede fra Svinninge Møllegård) på besøg, og det blev ikke mindre efter Gertruds død. Det blev til aftener med samtaler om væsentlige ting, - til megen berigelse for Bodil og mig.

Han var en god medarbejder i menighedsrådet med mere udsyn end de fleste. Da jeg til en "kirkeaften" i 1937 havde stillet den sengotiske altertavle op på selve alteret for bedre at kunne gennemgå den, var han den første, som var indforstået med, at den burde forblive dér, da den i sig selv var mere righoldig og passede meget bedre i rummet end den anden fra ca. 1870. De mere konservative i sognet var ikke enige med ham; men tavlen fik lov at blive, og den blev senere (1944) sat smukt i stand af konservator Munk fra Holbæk.

Peter Nielsen var interesseret i Armenierkredsens arbejde, der også var Gertruds sag. Samt i Santalkredsen og hvad der ellers måtte foregå. Han undslog sig heller ikke for at deltage i oldboys fodboldkamp på idrætspladsen, da denne var taget i brug.

Vi hentede mælk på Nygård; men det var vist sjældent, vi fik lov til at betale for den. Han sagde,

at den smule mælk regnede han ikke, når han sammenlignede med, hvad der blev drukket af hans tyrekalv, der stod tøjret på græsplænen: 15 liter om dagen. Indenfor landbruget var det tyrekalvene, der havde hans store interesse.

Peter Nielsen hørte til den generation, hvis fædre eller bedstefædre havde været grundtvigianere i Vallekildes glanstid, og som, hvis de ikke sluttede sig til valgmenigheden, gerne løste sognebånd til en præst, der var grundtvigsk og venstremand, hvis den lokale sognehyrde hørte til højrefløj. Peter Niensens generation havde bevaret en platonisk ærbødighed for Vallekilde, og mange drog på pilgrimsfærd dertil, når der blev kaldt til det årlige efterårsmøde, - men også kun ved den lejlighed. Peter Nielsen havde en del af æren for, at Odsherred gang på gang kom til at besætte fløjpladsen ved tyreparaden på Bellahøj dyrskue. Men ved siden af dette faglige var Peter Nielsen et levende åndsfuldt menneske. Han var åben overfor alt, hvad der var levende og ægte. Det partiprægede havde ikke hans sympati. Vel var han af grundtvigsk rod; men soldatertidens møde med KFUM's soldatermission havde præget hans sind i ikke uvæsentlig grad. Han holdt en smuk, stærkt personligt præget tale en Sankt Hans aften i præstegårdshaven: "Hvorfor holder jeg af vor kirke?" Talen står i menighedsbladet for juli 1940.

Åndeligt var han en uvurderlig støtte for de unge præstefolk, hvad han vist også havde været for vore forgængere. Men han overså ikke, at også en materiel støtte kunne være både en opmuntring og en særdeles nyttig ting i familiens yderst beskedne økonomiske kår. Når Gertrud slagtede, kom der ofte en god pakke op i præstegården, og den var velkommen. Det skete også, når sommergæster i præstegården gerne ville se sig om i Odsherred, at hest og køretøj fra Peter Nielsen blev stillet til rådighed, naturligvis ganske gratis.

Peter Nielsen overtog på et tidspunkt sin fødegård i Stårup og flyttede derop, men kom fortsat jævnligt i kirken, hvorved den gode forbindelse med ham bevarede. Ved afskedsfesten i forsamlingshuset i 1948 havde han fået overdraget det hverv at tale for børnene i præstegården. Det var

vel ikke det, der efter min mening havde været det mest nærliggende for ham; men han gjorde, hvad komiteen havde bedt ham om.

Valdemar Eriksen

Blandt dem, der ofte gjorde sig ærinde til præstegården, må naturligvis også nævnes tømrer Valdemar Eriksen. Det var ham, der udførte alt nødvendigt snedkerarbejde i præstegården. Han var også medlem af menighedsrådet og blev dets næstformand efter Peter Niensens afrejse. Men det var dog navnlig som børnenes trofaste ven, at han indlagde sig fortjeneste. De var ikke ret store, før de udnævnte ham til "Bedstefar", - en titel han ikke var ked af, da han slet ikke lagde skjul på, at han fandt, at hans egne børn var lidt længe om at skaffe ham rigtige børnebørn.

Han var selv ivrig deltager i en fastelavnsfest for børnene og deres skolekammerater. Han havde selv leveret tønde og stokke til tøndeslagningen.

Vilh. Nauta

Der var andre i byen og nabolaget, med hvem forbindelsen blev mere levende med årene. Blandt dem, der kom i kontakt med os lige fra begyndelsen, var købmand Vilh. Nauta i Kildehusene. Han nærrede på ingen måde sympati for kirker og præster. Alligevel blev vi snart ganske gode venner.

Han var vist københavner. Hvordan han var havnet i Kildehusene, erindrer jeg ikke; men her havde han skabt sig en vis position blandt arbejdere og fiskere. Han var eneste socialdemokrat i sognerådet, og han var medlem af skolekommissionen. Det var nok dette område, der først bragte os i forbindelse med hinanden. Jeg stak ofte hovedet indenfor hos ham, når jeg var i Kildehusene, og jeg fik altid den hjerteligste modtagelse af ham og hans rare kone i det ejendommelige bygningskompleks, der var deres hjem. Det var et træhus, der ud mod vejen var blevet udvidet med en lille barak til butik og til den anden side med en gammel rutebil, der gjorde det ud for veranda og ofte opholdsstue. Her har vi fået mangan drøftelse af sognets sager over en god kop kaffe.

Nauta var udstyret med et stort korpus, et varmt hjerte og en klar forstand. Det er underligt, at han ikke havde drevet det til mere for sig selv i tilværelsen. Når han skulle til møde i sogneråd eller skolekommission, kørte han, hvis vejret tillod det, på en særpræget sofacykle. En stor børneflokk var der vist; men de var alle fløjet fra reden, inden jeg lærte familien at kende.

I nogle år arbejdede vi med planer om en ny og hårdt tiltrængt skole. Landmændene i sognerådet blev ved at udskyde en afgørelse med den begrundelse, at det var bedre at vente, til tingene blev billigere. Som den eneste i rådet hævdede Nauta, at en udsættelse kun ville gøre det dyrere. Ingen ville høre på ham; han var jo en socialist, der omgikkes letsindigt med offentlige midler. Men det blev ham, der fik ret.

I de senere år kom han af og til i kirken, når der var kirkebil fra Kildehusene. Nogen ivrig kirkegænger blev han ikke; men vi var på talefod, og der var jævnlige opgaver, som vi løste i fællesskab. Jeg fik gennem ham indblik nogle sociale problemer, som var mig fremmede. Kun en enkelt gang kunne jeg gøre ham en tjeneste. Det var lige efter krigen, hvor han gerne ville i forbindelse med en broder i Antwerpen, som han ikke havde hørt fra i adskillige år. Det lykkedes mig at få etableret en forbindelse gennem den daværende sømandspræst dernede.

Kirkegængere

Et utaknemmeligt bæst må jeg have været: Jeg var ofte temmelig utilfreds med kirkegangen, som dog ikke var ringe. Under besættelsen, hvor folk i nogen grad var stavnsbundne og desuden åbne for ordet, blev den bestemt ikke ringere.

Alligevel kunne det godt forurolige mig, når jeg søndag formiddag inden kirketid så fra vinduet ned over vejen ved "Casa bella vista" og ikke øjnede en eneste kirkegænger. Ved en fest i forsamlingshuset, hvor jeg bl.a. fortalte om en vej,

jeg vandrede ad nede i Cevennerne, brugte jeg den vending, at den vej var lige så øde som vejen fra Svinninge til Asmindrup en søndag formiddag ved kirketid. Det glemte man mig sent. Folk kunne ikke lide at høre sådan noget, og jeg skal gerne indrømme, at sagen i den grad var sat på spidsen, at den blev uretfærdig. Der var faktisk aldrig tomt i kirken om søndagen, selv om de fleste kirkegængere kom andre steder fra end netop Svinninge. Dog husker jeg derfra som ret faste kirkegængere mølleren Godthard Andersen, ofte Gudrun fra Møllegården, samt postbud Akselbo, urmager Petersen og andre. Også den gamle træskomager Chr. Petersen havde sin faste plads i kirken lige ud for sydvinduet. Da biskop Rosendal holdt visitats i kirken 22/8 1943, omtalte han fra prædikestolen pastor Jungersen, der var sognepræst i Vig-Asmindrup 1881-90. "Men ham er der sikkert ingen her, der husker længere", sagde biskoppen. Chr. Petersen rejste sig fra sin plads og sagde: "Jo, det gør jeg!" Lige fra Elmegårdens start var der altid beboere derfra til gudstjeneste.

Nordfra kom Peter Nielsen, - altid for sent. Fra "Nordly" så man ofte Marie Las' Anders, og hendes datter Agnes fra Nordgården sås tit komme i hastig gang, - alene. Ommen fra byen kom gamle Ingrid Olsson, der ikke havde aflagt sin svenske accent og heller ikke havde glemt sin barndoms kirkeskik: at bede højlydt med på Fadervor efter kirkebønnen og i nadverritualet. Smeden og tømreren var regelmæssige kirkegængere, og det samme var de to Maren'er. Lille Maren (Jensen) kunne man ikke overheøre, når hun var i kirke, på grund af hendes karakteristiske "sangstemme", skrigende og uden småligt hensyn til melodi og tempo. Der var tit kirkegængere fra Damsbjerg og Sjælsøgård.

Nævnes må også sognerådsformanden Peter Danielsens kone, Niels Hansens og Anders Andersens fra Hestehaven samt Morten Lind og sønnen Erik Lind fra Brent. Det sædvanlige har vel været omkring 50 kirkegængere. Ved særlige lejligheder kunne den lille kirke være fyldt til trængsel. Alligevel har jeg tilsyneladende ikke været helt tilfreds med kirkegangen. Dette fremgår af en

række småstykker ("Hindringer") i menighedsbladet 1936 nr. 3 ff.

Det festligste og højtideligste øjeblik for mig var altid, når velsignelsen blev lyst fra alteret. Når jeg gjorde korsets tegn, blev det gentaget af alle de ældre i kirken. Det må de være opvokset med. Det var smukt. Ungdommen lærte det aldrig.

Indre Mission var ret livskraftig; men den bestod af to fraktioner, en mildere, der var repræsenteret i menighedsrådet og var flittige kirkegængere, samt en strengere, der kun lejlighedsvis kom i kirken, og kun i forbindelse med altergang. Deres samlingssted var Skaverup missionshus, hvortil jeg kun sjældent blev indbudt som taler.

Engang da et menighedsrådsvalg nærmede sig, ville det siddende råd indbyde til at offentligt møde for at undersøge muligheden for en fællesliste. Efter at have fastsat en dato blev vi opmærksomme på, at IM netop til den dag havde berammet et møde i kredsen, - uden henblik på valget. Menighedsrådet ændrede så sin dato og lod gennem det medlem, der repræsenterede den milde IM, sende bud til formanden, en murer i Svinninge, at vi havde flyttet mødet i forventning om, at IM ville deltage i forhandlingerne om det nye menighedsråd. Sendebudet kom rystet tilbage med den besked, at man kunne have sparet sig ulejligheden, for IM "havde ingen interesse af sådan et verdsligt foretagende".

Svaret var naturligvis beklageligt, men havde dog den positive følge, at opstillingsmødet foregik aldeles gnidningsløst, - som forresten alle andre af den art. Når der blev opstillet en liste med to IM-folk af den milde retning samt fem andre, som ikke var IM, var alt i orden. Kampvalg blev aldrig nødvendigt.

Årene inden krigen var nok prægede af den økonomiske krise; men kirkeligt set var meget i blomstring. Der var flere grunde. En god grund var lagt af forgængeren i embedet, pastor Sørensen og hustru (søster til Bodil Koch). Dertil et menighedsråd, der var indstillet på at bestille noget, og uden hvis indsats embedet havde været nedlagt. Uden betydning var det vel heller ikke, at sognet så sent som i 1923 havde fået bygget egen præstegård, hvor pastoratets kapellan boede som sognets særlige præst. Tidligere havde han boet i Vig i sognepræstens nærhed.

Sygdom

Disse positive sider kunne ikke ødelægges af det negative indslag, der fulgte med mine lange sygdomsperioder i begyndelsen af 30'erne. Alleerede i Paris mærkede jeg, at jeg ikke var rask, og dette bidrog til ønsket om at vende hjem. Det gik dog bedre i vinteren 1929/30, og jeg mente mig rask nok både til at søge embede og til at bede

Bodil om at knytte sin skæbne til min. Men efterhånden meldte skrøbelighederne sig igen. Når jeg kom hjem fra kirke, var jeg så udkørt, at jeg straks måtte hen og hvile.

Det var vist i vinteren 1933/34, at det brød ud for alvor. Samtidig konstateredes der kloakvand i brønden, dog uden at nogen andre af husets beboere blev alvorligt syge. Jeg blev efterhånden næsten lammet, havde svært ved at tale og svært ved at åbne øjnene. Hørelsen fejlede intet, og jeg fulgte godt med i dr. Linds telefonsamtale med overlægen i Holbæk, som han fik til at komme op og se på mig, da diagnosen var meget usikker. Jeg havde dengang fået min seng ind i studereværelset for ikke at blive forstyrret af børnene, som var små og ofte urolige. Lind kom ofte, og han fortalte mig senere, at han en dag havde haft dødsattesten med i lommen, idet han ikke regnede med, at jeg havde klaret den natten igennem. Der blev bedt for mig i kirken, fortalte pastor Vig.

Lidt efter lidt kom jeg så meget til hægterne, at det lykkedes mig at komme til Holte i forbindelse med min Fars død; men jeg var ikke i stand til selv at forrette bisættelsen. Det måtte pastor Eilshou-Holm gøre. I løbet af sommeren blev jeg syg igen, stadig uden sikre symptomer.

Det blev til et langvarigt ophold på Sankt Elisabeths hospital i Holbæk. Overlæge Thorvald Hansen var dygtig, søstrene var dejlige mennesker, selv om deres sprogkundskab og sygeplejeuddannelse var ret beskedne (med en enkelt undtagelse). Da jeg langt om længe blev lidt bedre, talte de utrætteligt om det store mirakel, der var sket. Det er muligt, at der er noget om det!

Jeg husker, at jeg måtte opgive avislæsningen midt i den spændende Dollfuss-krise i Østrig, og det varede længe, inden jeg atter var i stand til at læse. Besøg måtte jeg frabede mig, bortset fra den allernærmeste familie. Bodil flyttede med begge drengene ind i en lille lejlighed i Holbæk for at kunne være i nærheden, og hendes besøg var mig til megen hjælp. Men det var en uhyre streng tid for hende.

Bortset fra en opsvulmet mave var jeg efterhånden så udtæret, at sygeplejerskerne jamrede over ikke at kunne finde et sted, hvor de kunne stikke kanylen ind til den daglige indsprøjtning. Jeg husker tydeligt det øjeblik, da jeg første gang følte en lille bedring. En solstråle flyttede sig langsomt ind over min højre hånd, der lå ovenpå

dynen, og dens virkning føltes helt igennem livgivende. Da jeg fortalte overlægen det, beordrede han mig straks flyttet ud i haven, så snart solen var fremme. Der lå jeg - vel indpakket - og lod solen være læge. Den rette diagnose blev jeg aldrig klar over. Overlægen sagde ét, reservelægen noget andet; men det var vist noget med nogle kirtler i underlivet. Hvis jeg var mere nysgerrig, var de villige til at skære mig op og se efter. Det afslog jeg dog. Men i de følgende tyve år gik der sjældent en nat, hvor jeg ikke vågnede med stærke smerter, som først forsvandt, når jeg fik mig vendt om. Og det kostede en del anstrengelse.

1934 var nok det sværeste år i vort ægteskab, præget af sygdom, der ikke gav videre håb om helbredelse. Rekreation, hvis virkning måske kun var midlertidig. Adskillelse i lange tider. Besøg, der var besværlige og tidskrævende at gennemføre. Indretning af et nyt, primitivt og foreløbigt hjem i Holbæk med uvished om, hvorvidt der overhovedet ville blive nogen tilbageflytning til Asmindrup.

Megen forbindelse måtte foregå skriftligt. Bevarede breve fra den periode viser dels min reducerede tilstand, hvor det var uhyre svært at styre en blyant og holde tankerne samlede, dels Bodils vældige anstrengelser for at sætte mod i mig trods alt. Uden dette var det næppe gået. Men hvor fik hun selv al den udholdenhed fra?

Rekreation

Nogle vintre i træk fik jeg et par ugers ophold i Norge, først Dombås, så to vintre på Bolkesjø og endelig en på Ustaoset. Det første indtryk var ikke opmuntrende, idet nordmændene fortalte, at oppe på sygehuset i Lillehammer lå 18 mennesker med brækkede ben efter skiuheld, - "og de 14 er danske". Ganske vist var det ikke skiløb, jeg mest spekulerede på. Jeg havde mas nok med at gå på et gulv med to stokke. Men det ændrede sig forbløffende hurtigt. Efter få dages forløb blev jeg overtalt til at kvitte stokkene til fordel for et par ski, og hotellet havde en god skiinstruktør. Desværre gik han samme dag hen og forstuede et ben, men kunne da siddende på et trappetrin hjælpe mig skiene på og forklare mig, at jeg bare skulle gå efter dem derhenne. Resultatet blev passende motion og masser af frisk luft, efterhånden også flere kræfter, så at jeg endog tillod mig noget så letsindigt som at gå på egen hånd uden at ænse risikoen for, at et pludseligt snefog forbavsende hurtigt kunne udslutte ethvert spor af løjperne og vanskeliggøre orienteringen. Her stod heldet tåben bi!

De følgende vintre deltog jeg endog i hotellernes fornøjelige skikonkurrencer og hjembragte farvestrålende "diplomer", der var velegnede til at

imponere alle, der ikke selv havde overværet den slags sport. Selv var jeg mere optaget af to forgæves forsøg på at bestige Blefjell, ledsaget af erfarne norske skiløbere. På et vist tidspunkt, da en pludselig storm havde tvunget os til at vende om, og de fleste af os lå med benene i vejret på modbydeligt hårdt terræn, sagde en af de to damer, der ejede hotellet: "Åh, hvor er jeg glad, at jeg er hell!" Det var skiene heldigvis også. Forresten trøstede man sig med, at selveste Fritjof Nansen også måtte gøre to forgæves forsøg, før han besteg toppen. Jeg har stadig mit tredje forsøg til gode.

Den første vinter var jeg alene deroppe, da Bodil ikke kunne forlade børnene. Det lykkedes hende dog at frigøre sig så meget, at hun på hjemrejsen kunne tage imod mig i Helsingborg, hvor vi overnattede på et fint hotel efter at have overværet en god koncert i et meget skønt kirkerum, hvor vi helt tilfældigt dumpede ind. Det andet år kom hun op til Bolkesjø og fik nogle dage med, mens drengene var parkeret i Holte. Hun nød denne sjældne lejlighed til at holde lidt ferie.

På Bolkesjø havde vi i øvrigt gjort et værdifuldt bekendtskab: Arne Arnborg, der var sognepræst ved Pipervikskirken i Oslo. Han gav mig et gavnligt indblik i kirkelige forhold i Oslo. Senere besøgte han os i Asmindrup med hustru og tre børn, og vi havde megen glæde af dem alle. Det var vist ham, der anbefalede mig at tage til Ustaoset. Under vort første møde på Bolkesjø skulle der afholdes forhør i en retssag om retten til et bedehus. Nogle koner fra omegnen blev afhørt som vidner. Det foregik på landsmål, og jeg sagde bagefter til Arnborg, at det ikke havde været mig muligt at forstå et eneste ord af, hvad de sagde. Til min trøst indrømmede han, at det gjorde han heller ikke.

Tilbage i Asmindrup

Selv om jeg langsomt kom til kræfter, kan det alligevel undre, at jeg i de følgende år kunne holde til arbejdets pres i Asmindrup sogn. Ganske vist var det et lille sogn; men aktiviteterne var mange, og man gik åbenbart ud fra, at præsten skulle deltage i det meste. Armenierkredsens unge piger kom hver måned i præstegården og afholdt praktisk talt hvert år en basar (sidste søndag i august), og den gav meget arbejde, men også godt udbytte. Ikke mindst glædede vi os over de skønne armenske broderier, som blev hjemskrevet hertil. Og det var en fornøjelse at have med de unge at gøre. I nogle vintre havde vi ungdomsklub i konfirmandstuen for de unge mænd. Det var mest tidligere konfirmander. Santalkredsens møder gik i reglen på omgang i sognet, men var dog hyppigst i præstegården.

KFUM og KFUK var egentlig fælles for Vig og Asmindrup sogne; men på et vist tidspunkt henlagdes det meste af virksomheden til Asmindrup, og jeg måtte overtage formandsposten. Noget bibelstudiekredsarbejde kom i gang i disse foreninger; men desuden holdtes egentlige bibel-læsninger, snart i Hestehaven, snart i Svinninge. Og så var der jo tradition for, at de gamle samledes i præstegården både sommer og vinter. Kun et par glimt:

En gammel kone betroede mig, at hun og hendes mand skulle have guldbryllup, og det var dengang noget af en sjældenhed. Nok var der endnu halvandet år, til festen skulle finde sted; men hun glædede sig altså. Jeg kom med en eller anden banal bemærkning om, at det jo var en stor begivenhed, hvortil hun svarede med den karakteristiske trang til underdrivelse: "Ja ded er jo da altid en adspredelse!"

Det andet glimt havde noget at gøre med et virkeligt glimt. Ved sommersammenkomsten, hvor vi for det meste var heldige med vejret, var kaffebordene dækket i det fri ude på gårdspladsen. Det kunne lige gå an, skønt der nemt kunne komme over 80 deltagere. Da jeg gik over til den forudgående altergangsgudstjeneste i kirken, var alt i skønneste orden. Bordene var dækket og pyntet med blomster. Under gudstjenesten trak et voldsomt tordenvejr pludselig op med styrtregn og lynglimt. Jeg kunne ikke lade være med at sende en tanke til Bodil derhjemme, om hun nu prøvede at flytte det hele ind i stuerne, hvor der notorisk ikke var plads. Da gudstjenesten, der blev langvarig på grund af stor altergang, var forbi, var tordenvejret drevet over; men det regnede stadig. Der blev så sendt besked til os om at begive os over i forsamlingshuset i stedet for til præstegården. Bodil var med lynsnar beslutsomhed ilet hen i byen, da tordenvejret var ved at begynde. Ud for smedjen havde hun nærmest tvunget en lastbilchauffør, som hun i øvrigt slet ikke kendte, til at hente borde, bænke, kopper, kager og blomster og køre det hele til forsamlingshuset, som hun samtidig mobiliserede. Da de gamle ankom til forsamlingshuset, var alt i orden dér, som om der aldrig havde været tale om andet.

Det var vist også i årene inden krigen, at de særlige gudstjenester for sommergæster begyndte. Odsherreds præstekonvent var arrangør; men den praktiske udførelse overlod man til mig. En rar skoleinspektør fra Frederiksberg kommunes sommerlejr (Høve sanatorium) stillede grund til rådighed, præsterne i omegnen skiftedes til at prædike, og jeg sørgede for bekendtgørelsen. Det blev aldrig nogen stor publikumssucces. Der blev også forsøgt med gudstjenester et sted ude ved Ordrup Næs; men det var ikke stort bedre.

Nogle enkelte større begivenheder i kirken husker jeg. I 1936 fejredes Palmesøndag 200 års jubilæet for konfirmationens indførelse i Danmark. Ved hjælp af et særligt hefte fik vi sunget både "Herre, hvor stort er dit herlige navn" og "Lysenes Far, vi takker dig". Ved 400 års reformationsjubilæet i oktober havde vi min gamle faderlige ven, biskop Boury fra Paris som taler, hvor jeg oversatte til dansk. I marts 1939 talte kinamissionær Johs. Rasmussen i kirken. Jeg husker ikke nogensinde at have set så mange mennesker proppet derind; men der var også kommet mange fra andre sogne. Skønt der normalt kun er 150 pladser, var der ved den lejlighed nok 250 kirkegængere. Man fortsatte i forsamlingshuset, hvor der blev vist lysbilleder.

Asmindrup kirkes historie

Hvordan der i disse år blev tid og kræfter til studier over Asmindrup kirkes historie, står mig ikke ganske klart. Hos nogle fhv. møllerfolk i Egebjerg lånte jeg en regnskabsbog, der havde været i slægtens eje siden ca. 1800. Den omhandlede bl.a. forskellige arbejder ved kirkerne under det kongelige odsherredske gods i årene 1820-40 og gav mange nyttige oplysninger. Den gamle liber daticus for Vig sogn lånte jeg også foruden forskelligt andet materiale. Men det blev jo mest til nattearbejde, hvor der var ro for telefon og besøgende - samt for børnene. Bodil var ikke altid tilfreds med, at jeg sad så længe oppe; men der var ingen anden udvej, hvis dette arbejde skulle gøres. Jeg havde svært ved at slippe det og havde vel også en fornemmelse af her at virke med noget, som ikke ret mange andre havde chance for at udføre. Dette gjaldt i særdeleshed, da håndværkerne i anledning af en svampeskade havde pillet hele kirkens trægulv op. Et nyt gulv skulle hurtigst muligt lægges på igen, så kirken atter kunne fungere; men jeg fik en nat til at gå med på egen hånd at foretage udgravninger derovre. Det lykkedes at finde stederne for de to længst forsvundne sidealtre og nogle glaserede sten fra gulvet - samt et stampet lergulv langt under det nuværende.

I denne forbindelse nævner jeg i forbigarten, at der på kirkegården lå en bunke sten, der efter sigende skulle være de sidste rester af det tårn, der blev revet ned i 1817. Der var både kampesten og munkesten i bunken. Man tog af disse sten, da man i sin tid opførte den skrå støttepille nord for koret. Da bunken på et tidspunkt skulle fjernes (det må have været et af de første år i 30'erne), havnede den i præstegårdshaven og blev til en ikke helt almindelig stenbænk ud for stuehusets sydgavl, - det sidste synlige minde om det gamle tårn.

Det blev efterhånden til den lille bog "Kirken med de seks Præstegaarde", som blev trykt hos bogtrykker Ejnar O. Johnsen i Nykøbing og udsendt i subskription til en pris af 2 kr. pr. stk. I boghandelen kom den vist til at koste 2,50 kr. Jeg nødte sognets brugsforeninger, hvoraf der besynderligt nok var ikke mindre end fire, til at overtage hver 25 stk. Mange af disse eksemplarer har jeg selv købt tilbage mange år senere, da bogen ikke var til at opdrive. Nogen salgssucces har den aldrig været; men jeg havde den glæde, at Hal Koch gav den en særdeles pæn anmeldelse i Nationaltidende. Det varmede. Bogen udkom i 1939, mens der endnu var fred i verden.

Det var der også, da vi i marts fik en lille pige, der for en gangs skyld blev født på sygehuset.

Hun døde to dage efter, og vi bevarede i mange år en lille grav på Asmindrup kirkegård lige bag Kr. Kristensens gravsten. Begivenheden efterlod ar, som aldrig slettedes af Bodils sind.

Under besættelsen

Så brød krigen løs. Foreløbig følte den som noget fjernt; men dens følger mærkedes hurtigt på forsyningsområdet. Allerede i vinteren 1939/40 kom bestemmelsen om, at offentlige lokaler ikke måtte opvarmes til mere end 10° Celsius. Også benzinrestriktionerne begyndte. Dog lykkedes det en del af vinteren at holde kirkebilerne fra Hestehaven og Kildehusene i gang. De sædvanlige møder fortsattes; men jeg havde fået en del ekstra arbejde, da jeg måtte passe Vig sogn under vakan- cen fra august til december 1939, idet sognepræ- sten, pastor Vig, var gået på pension. Dette med- førte i øvrigt et slemt dilemma: Menighedsrådet i Vig ville gerne have mig til at søge hans embede, der dengang var ikke så lidt bedre lønnet end em- bedet i Asmindrup; men i Asmindrup ønskede man, at jeg skulle blive. Jeg valgte at blive.

9. april 1940 kom bag på de fleste. Vel var der kommet advarende telegrammer om tyske troppe- samlinger nær grænsen og i visse udskibnings- havne ved Østersøen. Enkelte aviser havde bragt dem, og de hobede sig øjensynligt op i udenrigs- ministeriet, uden at nogen tog dem alvorligt. Det var den jævne befolkning - for så vidt den over- hovedet var orienteret - heller ikke tilbøjelig til. Vi havde jo kunnet holde os uden for den første verdenskrig, og det kunne vel ske igen. Desuden havde vi jo en ikke-angrebstraktat med Tyskland, og ikke alle havde husket lærdommen fra Bismarck om "en lap papir".

Jeg blev vækket den 9. april ved larmen af sor- te flyvemaskiner, som strøg lavt hen over Odsher- red; men jeg var ikke straks klar over, at de var tyske. Formodentlig tænkte jeg, at det danske flyvevåben havde anskaffet nogle nye typer ma- skiner. Men inden længe kom den første underret- ning gennem en telefonsamtale med pastor Peter- sen i Vig. Der var beordret mørklægning, og vi mødtes nogle stykker henne i Lajsens butik for at købe det ækle sorte papir. Ikke mange ord; kun lammelse, som langsomt fortog sig. Vi følte vor afmagt, men også vor skam ved fornemmelsen af, at fjenden var kommet for let til sin overrumpling, - både ved landsætningen ved Langelinje og ved fremrykningen over grænsen, hvor det så ud til, at vore folk havde fået forbud mod at forberede dækstillinger dagen i forvejen, skønt de ledende var fuldt vidende om tyskernes planer.

Men livet skulle jo leves videre, og arbejdet gøres i kirken og i sognet. Der mærkedes en for- underlig lydhørhed allerede den første søndag

efter 9. april. Teksterne blev mærkeligt aktuelle. I kollekten bad vi til Gud, som "i sin faderlige kær- lighed optugter sine børn med trængsler her på jorden. - - Trøst os i prøvelse og under korset". Og i evangelieteksten hed det: "Eders hjerter forfær- des ikke! Tro på Gud, og tro på mig! I min Faders hus er der mange boliger".

Vi levede alle under et tryk. Godt vi ikke vid- ste, hvor længe det skulle komme til at vare! Det var også et tryk ikke at få underretning om, hvad der skete rundt om os i verden.

Møder under besættelsen

Trangen til at mødes, tale sammen, ja bare væ- re sammen voksede stille. Hånd i hånd dermed gik en trang til at demonstrere bare ganske stilfærdigt mod de forbud, der stedse blev talrigere. Det blev forbudt at brænde Sankt Hans bål; men da denne aften i 1940 faldt på en søndag, blev vi enige om at holde aftengudstjeneste med vor djærve ven pastor Henneke fra Odden som prædikant. Bagef- ter samledes vi i præstegårdens have, hvor Peter Nielsen, Nygård, talte så smukt om emnet: "Hvor- for holder jeg af vor kirke?" Sådan en aften sam- ledes over 100 mennesker.

Allerede vinteren 1940/41 var det slut med kirkebiler. Da blev der brug for den gamle stald i skolen, hvor kirkegængerne kunne sætte hestene ind. Der blev holdt en månedlig gudstjeneste i Kildehusene til erstatning for kirkebilen. Det fo- regik i fisker Jørgen Jensens stuer, og der var næ- sten altid god tilslutning.

Sammenkomster fandt sted både i mindre og større kredse. Et levende studiekredsarbejde spi- rede frem. Jeg husker ikke, om det allerede var begyndt før krigen. Protokollerne må vist ligge et sted i Asmindrups bibliotek. Vi gennemgik emner som "Borger i Danmark", "Sverige", "Canada", "Retsvæsenet", "Sydslesvig" og meget andet. Jeg måtte lede kredsens arbejde og opdagede efter- hånden, at når man vil bøde på sin uvidenhed om et eller andet emne, er der intet bedre end at lede en studiekreds herom. Så er man tvunget til at arbejde med sagen. Det hele kom efterhånden så godt i gang, at vi måtte dele os i to kredse. Den anden kreds blev vistnok en vinter ledet af lærer Søborg, et par vintre af Bodil (hvordan hun så ellers fik tid og kræfter dertil midt i børnevrim- len). Det var et godt og fast princip for kredsens arbejde, at det gik på skift med at indlede. En aftens emne kunne godt stykkes ud i to eller tre dele. Hver fik sin overkommelige part; men en- hver var rede til at tage sin tårn, og det gik fint. Hver sæson sluttede med en meget festlig og for- nøjelig aften med taler og sange.

Udbyttet af disse studiekredsafte- ner viste sig på flere områder. Først fik vi naturligvis horison-

ten udvidet rent fagligt, og meget fik vi direkte nytte af. Her tænker jeg f.eks. på "Petersen", der blev os en udmærket hjælp til at uddybe vort kendskab til det svenske sprog, hvilket var såre nyttigt i en tid, hvor mange af os lyttede til svenske nyheder for at få underretninger fra neutral side. De danske nyheder var jo undergivet tysk censur. "Petersen" var svensk gift. Han opholdt sig som karl hos Erik Lind i Brent (under jorden). Hans rigtige navn var Wilhjelm, sagfører i København, arving til et gods ved Vordingborg, og det flinkeste menneske af verden. Gennem alle emner gik en linje, der mundede ud i dette at være dansk i dag - og i fremtiden.

For os personligt knyttedes dermed kontakter og venskaber med mennesker i sognet på en ny og hjertelig måde. Det blev også til en og anden håndsækning i situationer, hvor nogen trængte til det.

De deltagende var mest yngre ægtepar. I nogle tilfælde, hvor kun manden kunne tage hjemmefra, refererede han aftenens forløb til konen og undertiden til nogle naboer, når han ud på aftenen var kommet hjem.

Det er umuligt at nævne alle, som deltog. Deltagerlister findes vist i biblioteket, hvis de ellers er bevaret. Blandt de ivrigste fra selve byen var tømrer Svend Eriksen og hans hustru Ingrid. Poulsens fra Damsbjerg. Peter Danielsens datter Agnethe, der senere blev gift med Aksel Frederiksen i Skaverup. Aksel Carlsen og Julie (datter af skovfoged Sørensen i Kildehusene) hørte vist også til de udholdende. Svend Nielsen fra Sjælsøgård var også med samt fra Brent Erik og Frida Lind og Kjeld Nielsen og hans kone Lovise. Fra Svinninge kom Jens Kås, på hvis gård der senere blev opsamlings- og opbevaringssted for nedkastede våben.

Det var sikkert også denne kreds, der mest bakkede op, da det kom på tale med et samarbejde mellem alle sognets foreninger. Formålet hermed var at holde nogle foredragsaftener med aktuelle og nationale emner, hvorved man håbede at kunne orientere videre kredse om, hvad der skete rundt om. Det lykkedes i vid udstrækning.

Noget tilsvarende skete jo rundt om i landet, og til at begynde med var det lige så vigtigt at opvarme som at oplyse. Derfor slog alsangen vældigt an. I de tunge og for mange næsten håbløse tider trængte man til at komme sammen og få luft. Det fik man ved at synge, hvilket man ikke kunne forbyde os. Og folk sang som aldrig før. Nogle havde slet ikke troet, at de kunne synge; men nu gjorde de det alligevel. Ikke altid lige kønt, måske, men afgjort med liv og lyst.

Det var dog kun en periode. Foredragene var derimod en blivende foretælse; men den danske

sang var naturligvis et uundværligt led hver eneste aften. Foredragsholderne blev hentet udefra, og da trafikforholdene blev ringere og ringere, var det gavnligt at udnytte taleren flere steder rundt i Odsherred på samme turné.

Det gav stødet til dannelsen af "Odsherreds foredragsudvalg", hvori sad en repræsentant for hvert sogn. Her fordelte vi under absolut neutral maske foredragsholdere, der kunne opildne os i det at være danske og yde den passive modstand, der lå indenfor vor rækkevidde. Måske kunne der også dannes en grundvold, der senere kunne bygges noget mere på, - når tiden var inde. Jeg traf en række udmærkede mennesker i det udvalg, folk som jeg havde udbytte af at drøfte dagens problemer med, og som det var godt at have kontakt med.

Møderne i de enkelt sogne skulle helst ikke bekendtgøres på en måde, der vakte for megen opmærksomhed udadtil. Det viste sig at være lige så let, som det var effektivt. Et ganske sagligt brevkort med indkaldelse til generalforsamling i de samarbejdende foreninger i sognet med angivelse af den sædvanlige dagsorden plus meddelelse om, at der var foredrag, var tilstrækkeligt til at samle huset fuldt. Måske kunne der samtidig gå rygter om, at foredraget skulle holdes af den eller den, som var kendt for sin klare stillingtagen, - eller blot for at have fået mundkurv på af de tyske myndigheder. Kun et lille udvalg af de mange kan nævnes her. Helweg-Larsen, der var blevet fjernet fra Kristeligt Dagblad på grund af sin umådeligt vittige satire over tyskerne "Bøgenonnerne". Vagn Bro. Vilh. la Cour. Flemming Hvidberg. Bøgholm. Erik B. Nissen fra Antvorskov, "hvis skole for tiden anvendes til andet formål" (god reklame!).

I forbindelse med det mere offentlige foredrag arrangeredes ofte et samvær under mere private former med de forskellige foreningsformænd, som her fik de mere fortrolige og mere spændende meddelelser om tyskernes seneste slyngelstreger her i landet, - alt det, som ikke måtte omtales i aviser og radio på grund af censuren.

Efterhånden som fremmedåget blev stramme-re, voksede trangen til orientering yderligere. Selv om vi boede uden for begivenhedernes centrum, nåede illegale blade og bøger lejlighedsvis frem. Vi fik via et møde på Vallekilde hos Uffe Groesen kontakt med "Ringene", der en tid gav en del skriftlig underretning. Mest regelmæssigt kom vel nok meddelelserne fra "Studenternes Efterretnings-tjeneste". Alt hvad der således kunne skræbes sammen, blev læst op ved nogle gode aftener i præstegården, hvor foreningsformænd og andre udvalgte var indbudt. Der var naturligvis intet bekendtgjort.

Den almindelige pressezensur havde også ramt Menighedsbladet for Asmindrup sogn! Som vel alle andre kirkeblade. Bladet skulle dog ikke forhåndscensureres; men bogtrykkeren skulle sende hvert nummer af bladet ind til censuren. Dette medførte, at jeg som redaktør fik tilsendt udenrigsministeriets løbende meddelelser om, hvilke begivenheder der kun måtte få en ganske kort omtale, og hvilke der overhovedet ikke måtte omtales. Tit og ofte havde vi på forhånd intet kendskab til sådanne begivenheder, som ikke måtte omtales, og dette materiale blev derved - stik imod dets hensigt - vor mest effektive nyhedskilde! Jeg blev dermed forsynet med et særdeles brugbart stof til oplæsning på visse mødeaftener, og deltagerne fik besked om, at der ikke stod noget om, at de ikke måtte fortælle det videre, når de kom hjem. De illegale bøger cirkulerede blandt deltagerne. Nogle af dem fik jeg igen, og da det meste var for værdifuldt til at brændes, opmagasinerede jeg det bag tagspærene på loftet over kirkenes kor, - et ret vanskeligt tilgængeligt skjulested. Hvem ved? Noget af det ligger der måske endnu!

29. august 1943

Den berygtede 29. august 1943, da tyskerne helt tog magten, efter at regeringen var trådt tilbage, var ved at bringe vore lokale planer i fare. Den eftermiddag skulle den årlige Armenierbasar finde sted i forsamlingshuset med indledende gudstjeneste i kirken kl. 14. Men allerede om morgenen bragte radioen meddelelse om begivenhederne samt om forbud mod sammenkomster med mere end 5 deltagere. Nu havde der jo gået mange og store forberedelser til basaren forud, og den plejede at være noget af en folkefest, så det ville være ubehageligt at aflyse. Vi overvejede for og imod og skiftede vist mening flere gange i løbet af formiddagen, idet vi jævnligt lyttede til radioen; men det endte da med, at vi vedtog at holde festen efter planerne - trods mødeforbud. Det skete der da heller ikke noget ved. Man havde opmærksomheden rettet andetsteds hen end på Odsherred.

På den tid var drengene begyndt at gå i skole i Nykøbing, og på grund af den usikre situation fandt jeg det rigtigst at følge dem derop den følgende morgen. Nu havde tyskerne for nogen tid siden indrettet en observationspost på vandtårnet lige syd for Nykøbing, - vel ca. 200 m fra landevejen. Det generede os ikke, når vi skulle til byen. Men på vej ind denne morgen mødte jeg en sadelmagersvend, som boede i Nykøbing, men arbejdede i Svinninge. Han fortalte, at tyskerne havde afspærret landevejen, og jeg ville rimeligvis nok få lov at komme ind i byen, men ville jeg ud igen, måtte jeg først stille hos den tyske komman-

dant på hotel Phønix og søge om tilladelse. Der ville ikke blive nogen vanskeligheder for skolebørnene.

Jeg spurgte ham, om han da selv havde tilladelse fra kommandanten til at forlade byen. Han grinede og sagde, at der jo er en cyklesti lidt på den anden side af vandtårnet, og dér var ingen vagt. Jeg takkede for oplysningen. På vej ind standsede vagten mig ganske rigtigt og henviste mig til kommandanten, hvis jeg ville ud igen. Jeg undlod dog at gøre ham min opvartning og benyttede stien hjem uden vanskeligheder både den dag og alle de følgende, når jeg havde ærinde. Det var der mange andre, der gjorde, og efter nogle ugers forløb blev vagten ved landevejen inddraget. Den har næppe heller gjort den store nytte. Men nede ved Isefjorden kun lidt syd for Nykøbing kunne vi i de nærmeste måneder se en af følgerne af begivenhederne d. 29. august. Et dansk krigsskib var af besætningen sat på grund, for at det ikke skulle falde i tyskernes hænder.

Uventede gæster

En mørk og fugtig efterårsaften kom jeg hjem fra et besøg i sognet. Klokken har vel været henad 6. Bodil fortalte uden større ophidselse, at vi kunne vente gæster til aftensmad, vel en 14 stykker. Der var blevet ringet fra frk. Schacke i Nykøbing, søster til en gårdejer i Asmindrup, at der var nogle mennesker, som "var gået på grund" og gerne skulle have nattelogi, og det kunne vi sikkert sørge for.

Det viste sig at være en flok mennesker, der skulle sættes over til Sverige ad en rute, der udgik fra Odsherred, vistnok fra Nyrup bugt. Men ved ankomsten dertil havde der været nogle vanskeligheder, så afrejsen måtte udsættes et døgn. Det var for risikabelt at beholde dem i Nykøbing, hvorfor de måtte anbringes et sted ude på landet og finde husly for natten. De var faktisk allerede undervejs. De skulle gå enkeltvis eller to og to ad stien ud forbi vandtårnet. Vejspærringen var ikke i gang; men de måtte løbe risikoen for at blive jagtaget fra vandtårnet eller af patruljerende soldater. Lidt længere ude holdt gårdejer Schacke med en vogn, hvori de blev transporteret det sidste stykke til Asmindrup.

Vi havde to problemer: bespisning og indkvartering. Ingen af dem voldte det store besvær. Dagen før havde vi fået et halv gris fra en god forbindelse i sognet. Dette var ganske vist strengt ulovligt; men det betragtedes som en god dansk handling at levere "sorte" grise til landsmænd i stedet for, at hele produktionen gik til tyskerne. Der var tilfældigvis mad nok i huset netop den dag.

Indkvarteringen klaredes ved at ringe til forskellige gode bekendte i sognet, hvor vi vidste, at der var plads. I de tider kunne man ikke sige hvad som helst i telefonen; men det var tilstrækkeligt at fortælle, at vi havde fået uventede gæster, lidt flere end der var plads til, og om de ikke kunne huse et par stykker? Det kunne de allesammen, og ikke en eneste stillede spørgsmål om, hvad det var for mennesker. Efter måltidet fik vi dem sendt afsted til deres logi, mens de to ledere af turen overnattede i præstegården. Bortset fra disse to anede tilsyneladende ingen af deltagerne noget som helst om, hvor i landet de var havnet. Efter sproget at dømme var der folk fra både Jylland og Sjælland. Navne blev der ikke spurgt om. Nogen tid senere kom der til skolen en i sig selv ganske intetsigende hilsen, afsendt fra Sverige. Vi tolkede den som en meddelelse om, at de var nået sikkert frem.

Tyske befæstninger

Lidt efter lidt blev Odsherred befæstet. Det begyndte med opstilling af langtrækkende kanoner på spidsen af Odden, Gniben. Senere fulgte nogle underjordiske stillinger ved Ebbeløkke, og til sidst blev der gravet en tankspærring og bygget et par bunkers på Sidinge fjord.

En dag i vinteren 1944/45 fik jeg besøg af tømrer Eriksens søn Erik. Han var egentlig overbetjent i København. Han havde undgået at blive arresteret sammen med det øvrige politi d. 19. september 1944 og havde nu søgt tilflugt i Asmindrup, hvor han gik som svend i faderens værksted. Han var ledsaget af en ven, som havde fået til opgave at undersøge de tyske stillinger ved Ebbeløkke, og nu ville de spørge, om jeg muligvis kunne give dem et par gode ideer til at komme i gang. Jeg var i den heldige situation, at jeg kendte den mand, på hvis jord tyskerne havde anlagt stillingerne. Det var Holger Hansen, som jeg arbejdede tæt sammen med i Odsherreds foredragsudvalg. Så jeg sagde, at Eriks ven bare kunne tage derud med en hilsen fra mig; så skulle han nok blive vel modtaget. Det blev han også.

Jeg fik senere referatet. Manden optrådte som roekonsulent. Først så de på nogle roedynger i en staldbygning. Udenfor patruljerede den tyske vagt; men det hindrede ikke, at der blev taget flere gode fotografier af hele anlægget. Senere var de på markvandring, standsede af og til, tog en roe op, skar den over og undersøgte den med sagkyndig mine, - alt imens manden fik så meget overblik over kanonstillingerne, at han kunne lave en nøjagtig skitse. Nogle dage senere fortsatte han til lignende opgaver andetsteds.

Mørkets gerninger

Med Erik Eriksen havde jeg også en anden lille opgave, der foregik i nattens mulm og mørke. Det må have været hen mod slutningen af besættelsestiden, hvor han havde fået tilsendt nogle plakater, som advarede folk, der havde forretningsforbindelse med tyskerne, mod at fortsætte virksomheden, medmindre de ville udsætte sig for visse ubehageligheder. Der var just ikke mange af den slags i sognet, men dog nogle få, som vi fandt værdige til denne påmindelse, der jo var en klar offentlig mishagstilkendegivelse. Plakaterne var ikke lette at fjerne igen. Erik havde til dette brug fra værkstedet udstyret sig med en dåse af den bedste snedkerlim til at fæste plakaterne med. De sad fast, - og de sad længe!

Jeg mener, at vor ekspedition foregik i timerne fra midnat og fremover, så det kan vist ikke have været i den periode, hvor der var udgangsforbud fra kl. 23. Der kom enkelte biler på vejen, og dem skjulte vi os helst for; men det var vist kun for at forblive anonyme.

I øvrigt var jeg ikke uvant med at færdes ude ved nattetid. Da lovløsheden tog til i den politiløse periode, oprettedes også hos os et vagtværn til at overvåge de gode borgere. Hos Jørgensen på jernbanestationen hentede vi gummiknipler og lommelygter, og med dette drabelige udstyr vandrede vi to mand sammen rundt på sognets veje i to timer. Næste nat gik to andre, men på et andet klokkeslet, som ikke var kendt. Jeg har heldigvis kun erindring om vandring i gode og smukke sommernætter. Tyve og røvere mødte jeg ikke.

I tiden med udgangsforbud efter kl. 23 benyttede jeg mig af min ret til som præst at indhente tilladelse til at færdes på sognets veje om natten for i givet fald at forrette hjemmedåb el.lign.. Mit "Ausweiss" kom vist slet ikke i brug; men det var betryggende at have det liggende.

Diskret ophold

I september 1944, få dage efter politiets arrestation, blev jeg ringet op af dr. Ravn fra SNS, som spurgte, om vi i præstegården kunne tage en familieplejepatient i huset. Jeg burde nok med det samme have forstået sagens rette sammenhæng; men det gjorde jeg altså ikke, så jeg undskyldte mig med, at vi havde det broget nok i forvejen, og at vi desuden - som alle andre - havde kvaler nok med at skaffe det daglige brød. Han svarede blot, at han ville komme om et øjeblik og forklare sig nærmere. Det viste sig så, at "patienten" var en betjent fra Korsør, som var undsluppet arrestationen d. 19. september, og nu havde han søgt tilflugt på SNS, hvor han tidligere havde været portør. Ganske vist var han indskrevet som "patient"; men

der var blandt personalet enkelte folk, som man ikke stode på, og som muligvis kunne finde på at referere til tyskerne. Derfor var det bedre at få manden anbragt et mere sikkert sted.

Vi gik så ind på at tage imod ham, og kun en time senere rullede hospitalets karosse, der var en lukket landauer, ind i gården. Den medbragte en ung mand, der blev præsenteret som "Christensen" samt socialrådgiveren frk. Idorn og en kæmpekuffert med alt udstyr til patienten. Vi fik instrukser om, hvordan vi skulle behandle patienten. Alt var i orden, til at han kunne føre en stille og ubemærket tilværelse hos os.

Dagen efter stillede dr. Ravn imidlertid igen med endnu tre eller fire politifolk, der også søgte diskret ophold. Dem kunne vi ikke huse; men det lykkedes ret hurtigt at få dem anbragt rundt omkring. Nu var der kommet så meget gang i sagerne, at disse sidste blev ekspederet uden karosse og socialrådgiver. De skulle bare hurtigst muligt afsted. De blev pensionærer på Damsbjerg og Sjølsøgård.

Betjentene hyggede sig vist. Præstegårdens mand arbejdede i haven med rydning af nogle buske. De andre gik som landbrugsmedhjælpere. De nød at være i fred. Men selv i Odsherred kunne man ikke vide sig helt sikker.

Det lod ikke til, at Gestapo havde nogen fast station her. Det forlød, at Odsherred sorterede under et hovedkvarter i Hundested, og derfra foretog man undertiden strejftog på denne side af vandet. Måske var det ikke formålstjenligt at benytte den ordinære færge, som forresten også kun havde ganske få afgang. Man benyttede en særlig inspektionskutter til overfarten, og den blev naturligvis hurtigt kendt af befolkningen og observeret på afstand. En vognmand i Rørvig havde ordre om at møde ved havnen, når den ankom, for at køre selskabet til deres bestemmelsessted.

Når vognmanden blev tilsagt til at møde i Rørvig, plejede han straks at ringe til redaktør Skodstrup-Johansen ved Venstrebladet i Nykøbing. Denne ringede så videre til diverse steder i Odsherred, hvor man kunne have interesse i at følge med i Gestapos bevægelser. I selve Rørvig vidste man, at der ventedes "gæster", når man hørte en mand gå hen ad vejen fra havnen, fløjttende den gamle melodi "Ved toldboden steg en matros i land".

En dag kunne jeg således gå over i skolen, hvor alle betjentene sad hyggeligt og spillede kort i dagligstuen, og fortælle, at om 20 minutter ville Gestapo lande i Rørvig. Det morede mig at se deres forbløffelse over meldesystemets effektivitet; men i øvrigt tog de situationen med knusende ro. De regnede med, at hvis det var dem, Gestapo var ude efter, ville de snarere blive eftersøgt i

deres logi end ved kortspillet i skolen. Der skete heller intet.

I længden blev denne lediggang dog for meget for dem. Der var bud efter dem fra forskellige illegale organisationer, og lidt efter lidt forsvandt de ud i en uvis tilværelse. Faderen til vor egen mand var lærer et sted i Salling. Han sendte os adskillige breve, der udtrykte den største taknemmelighed, fordi vi havde taget os af sønnen. Disse breve var desværre i en så overspændt tone, at man var nær ved at tro, at sønnen var Hitlers mest eftersøgte og farligste fjende, og at vi var helte uden lige, der havde sat os selv i allerstørste fare ved at huse ham. I påkommende tilfælde kunne sådanne breve vist i grunden have udgjort en risiko. Så var vi mere glade for en dag kort efter befrielsen at se en af de andre betjente rulle op i præstegården med en buket røde roser som tak for gæstfrihed. Han havde endda ikke været indkvarteret hos os.

Et par baltiske flygtninge, Paju fra Estland og Uustal fra Letland, havde en kort tid husly hos Kjeld Nielsen i Brent, inden de blev hjulpet videre. De havde vist egentlig forestillet sig, at de kunne slutte sig til den danske modstandsbevægelse, hvilket de dog som udlændinge ikke havde nogen mulighed for.

Tyskere

Som vinteren 1944/45 gik, rykkede tyskerne nærmere ind på livet af os. Skolen og vistnok også forsamlingshuset i Vig var taget i brug til indkvartering af flygtninge fra Østpreussen. En dag i marts måned ringede stationsmester Jørgensen, at han lige havde henvist tre tyske officerer til mig. Selv kunne han ikke så meget tysk, at han mente at kunne klare situationen; men han mente, at tyskerne havde haft kig på Elmegården i Svinninge til at huse flygtninge i. Her var der for ikke længe siden (i en tidligere brugsforening) indrettet et hjem for evnesvage, ledet af diakon Rosendahl-Larsen. Han og hans hustru var meget aktive i det kirkelige arbejde. En bibelkreds holdt regelmæssigt til dernede, og de bedste af beboerne var flittige kirkegængere. Det ville være en ubehagelig situation, om alle disse skulle sættes på gaden; men i den henseende ville der næppe blive taget noget hensyn.

Tilsyneladende har lokaliteterne alligevel ikke behaget herrefolket, og nu ville man så have mig til at vise skolen og forsamlingshuset frem. Da jeg fortalte dem, at skolen var en gammel stråtekt bygning fra 1816, opgav de helt at få den forevist. Men i forsamlingshuset måtte vi hen. De så den store sal, men forlangte ikke mere, og den lille sal opdagede de vist slet ikke. Det hele var efter deres mening for småt, så til min og værtens (Valdemar

Jensens) store tilfredsstillelse trak de sig tilbage med negativt resultat. Jeg havde også gjort, hvad der stod i min magt for at misrekommandere stedet.

Kun et par uger senere blev bygningen alligevel okkuperet, men nu af en eller anden teknisk organisation, som indrettede tegnestuer. Jeg har en fornemmelse af, at det var her, man forestod anlægget af tankgravene på Sidinge fjord.

Våben

Alt dette vanskeliggjorde naturligvis afholdelsen af offentlige møder; men de mindre orienteringsmøder for særligt udvalgte kunne fortsætte i præstegården.

Der voksede også en fornemmelse frem af, at i længden var det ikke nok med oplysninger og foredrag. Kjeld Nielsen fra Brent ville en dag høre min mening om at deltage i en aktiv gruppe; men da den havde mødested i Vallekilde, frarådede jeg. Det forekom mig at være for langt borte til, at det i påkommende tilfælde kunne være muligt at holde forbindelsen i orden.

Men nærmere ved begyndte der snart at ske noget. Svend Nielsen fortalte mig en dag, at en vogn med våben fra en nedkastning i Kongsø skov havde været parkeret midlertidigt i hans vognport, og en gårdejer i Svinninge (Jens Kås) viste mig en dyng roer, som natten i forvejen havde været skjulested for andre våben. Jeg håber, at det kun var til mig, at de talte så åbent om disse ting.

Men en dag var der en tredje, som fortalte, at der samme aften hos mejeribestyrer Bæk skulle være et møde, hvor man skulle tale mere om våben. Det viste sig, at skovfoged Sørensen her demonstrerede forskellige typer af nedkastede våben: pistol, gevær og maskingevær. Vi var vel omkr. 15 deltagere. Siden min skoletids salonrifelskydning havde jeg ikke været i nærheden af et skydevåben, og selv om skovfogeden gjorde sit bedste, forstod jeg ikke alverden. Der blev ikke tid til mere end denne ene demonstration. Dagen var nær.

At det tyske sammenbrud ikke kom helt uventet, fremgår af den forsideoverskrift, hvormed jeg sidst i april lod menighedsbladet gå i trykken: "Det er en liden tid, så har jeg vundet". Men forventningens glæde var unægtelig dybt forbundet med ængstelsen for, om krigens slutfase skulle føres på dansk grund. Fronten blev hele tiden forskudt mod nord, og rygterne ilede forud. Nogle af dem fortalte, at man var tæt på den danske grænse. Hvornår ville de i smug væbnede styrker blive kaldt til våben?

Knappe tider

Til tidens mange onder kom også rationeringsproblemerne. Disse var utvivlsomt langt værre i andre lande; men de følte generende nok i en dansk præstegård med en stor børneflokk og en udstrakt mødevirksomhed. Til stor hjælp var det, at Maren Sørensen levede så spartansk, at hun kun brugte en lille del af sine egne rationeringsmærker. Hvad hun fik tilovers, gav hun drengene med hjem, når de havde handlet for hende, - sammen med den tøøre, der var hendes faste takst som drikkepenge.

Allerede tidligt blev det skik og brug selv at medbringe sukker til kaffen ved møder. Da det ikke længere var muligt at få kaffe, måtte man gå over til at servere noget, der dog fortsat kaldtes kaffe.

Opvarmningen af kirken måtte indskrænkes, ikke blot til de 10°, der tidligt blev fastsat som maximum. I den sidste krigsvinter holdt vi ofte gudstjenester på ca. en halv time i en uopvarmet kirke.

I præstegården fyrede vi med stødbrænde, når det kunne fås. En del af det var stablet op ude i gården under spise-stuevinduet, og inden opførelsen af et ekstra brændeskur overfor østgavlen måtte noget også opmagasineres i konfirmandstuen. Konfirmandlæsningen fandt sted i studereværelset, hvor en brændeovn gav en rimelig varme. I husets anden ende blev der i den allerkoldeste tid kun fyret i den lille stue ved siden af køkkenet. Her var der installeret en såkaldt spareovn, der mest lignede en høj kasserolle. Den opvarmede rummet og brugtes også til madlavning. Der fyredes i den med kvas eller huggespåner, som i øvrigt var udmærket brændsel. Heldigvis stod vi på god fod med skovfoged Sørensen i Kildehusene. Jeg læste fransk med datteren Julie, og han skaffede os nogen brændeforsyning.

Ellers var det tørv, der fyredes med. De var i reglen ikke gode. Ofte havde man fornemmelsen af, at man bar mere aske ud end tørv ind. Der var dog det lyspunkt, at tørveasken var udmærket til at blande i urtehavens stive lerjord.

Det var vigtigt at stå sig godt med de handlende, der ofte måtte foretage deres egen rationering af varer, når leveringerne ikke kunne opveje efterspørgslen. Lajsens butik havde ikke de store forsyninger. Skulle man have en pakke gær, kunne

man godt få den besked: "Det får vi først hjem om tre uger". Hun plejede at sige "vi" om sig selv. De fleste indkøb gjorde vi i brugsen i Svinninge; men på et tidspunkt begyndte vi også at handle i Ska-verup brugs, der ydede den ekstra service at bringe varerne ud (med hestevogn).

Cykledæk, tændstikker og mange andre ting, der regnedes for daglige fornødenheder, var vanskelige at skaffe. Der kunne fås lagner af papir; men de holdt ikke engang en nat igennem. Den såkaldte tobak var ingen nydelse; men den kunne da også undværes. En hel vinter var vi uden hvedemel. Bagerens kager var lavet af bygmel. Tvebakkerne var af en sådan art, at en murer spurgte bageren, hvor han dog fik sin cement fra; selv kunne han ikke skaffe noget. Rationeringsmærker skulle afleveres til de fleste varer; nogle kom aldrig i brug, fordi der simpelt hen intet var at få.

Tvangsafleveringen af grise blev naturligvis omgået i stor stil ude på landet, og meget havnede hos familie og venner i byerne. Det ansås for god tone at overtræde de gældende bestemmelser. Vi vidste, at hvad vi ikke selv spiste, gik til tyskerne og deres håndlangere.

Rejser blev det naturligvis ikke meget til i disse år. Bil havde vi ikke, og havde vi haft en, havde vi ikke haft lov til at bruge den. Der gik kun sjældent rutebiler på de to ruter, der førte gennem sognet: Nykøbing-Kalundborg og Vig-Egebjerg-Nykøbing. Rutebilerne var, når de overhovedet kørte, overfyldte, og de kørte på generatorgas, der ikke gav den store energi. På vej op ad Høve stræde måtte passagererne i Kalundborgbilen af og til ud og skubbe. Odsherredsbanen indskrænkede efterhånden driften til to daglige ture på hverdage og ingen om søndagen. Det kunne tage timer at nå til Holbæk.

Københavnere

Trods restriktionerne fortsatte mødevirksomheden dog nogenlunde normalt. Noget nyt kom til. Det blev i disse år tradition, at vi hver sommer fik besøg af "Krabberne". Det var familier med børn, som deltog i de sommerlejre, der fandt sted på "Sejersborg" ved Sejersøbugten under ledelse af cand. teol. Otto Krabbe og hans medarbejdere fra studenter- settlementet i Saxogade på Vesterbro. Der kom sædvanligvis 30-40 mennesker. Biler kunne jo ikke skaffes; men det lykkedes altid at organisere transport med hestekøretøjer fra gårde i sognet. Vejret var altid godt nok til, at den medbragte mad kunne nydes ved borde i haven, og vi behøvede kun at servere en slags kaffe. Alle syntes at nyde haven, - ikke mindst lavendelhækken, som de fik lov til at plukke af. Nogle legede med børnene, andre gik en tur over i kirken, som jeg fortalte lidt om.

Gennem samværet fik vi et indtryk af Krabbes fortrinlige arbejde i Saxogade, og vi lærte mennesker at kende, som vi ellers aldrig ville have mødt. Familien Krabbe blev i disse år vore gode venner.

Også sammenkomsterne for de gamle fortsatte. Forsyningsproblemerne blev i vid udstrækning klaret ved gaver fra velvillige mennesker i sognet. Landmændene var trods alt nærmere ved fødemidlerne end vi andre, og både menighedsrådets medlemmer og mange andre var altid villige til at give en håndsrekning både med at indbyde og med at arrangere kørsel i hestekøretøjer.

Befrielsen

Det havde været solskin det meste af dagen den 4. maj 1945; men i vort sind var der mørke, uvished og ængstelse. Det var tydeligt, at Hitlers rige var i opløsning. Sammenbruddet havde været ventet i flere dage, men kom ikke. Der gik rygter om, at de allierede tropper rykkede frem mod nord under stadige kampe. Nogle mente, at englænderne stod umiddelbart syd for grænsen, og at fronten kunne forlægges ind over Danmark når som helst. Der var tyske tropper nok i landet til, at der kunne blive tale om alvorlige kampe.

Kl. 20.30 hørte jeg som sædvanlig den danske nyhedsudsendelse fra London, og her kom da meddelelsen om de tyske troppers kapitulation i Holland, Danmark og Nordtyskland. I den jublende glæde var der blandet nogen ængstelse. Ville kapitulationen blive efterkommet overalt? Ville det blive til alvor med "de lange knives nat" nu, hvor det indestængte had ville få mulighed for at

slå sig løs? Hvem skulle sørge for ordenens opretholdelse i landet? Ville modstandsbevægelsen blive mobiliseret til kamp?

Først hejsede jeg flaget på præstegårdens flagstang, hvorefter jeg gik over på idrætspladsen, hvor der var fodbold. Snart vajede flaget også dér. I skolen besluttede Søborg og jeg i fællesskab at arrangere en kort gudstjeneste allerede næste morgen. Øjeblikket var så stort og omvæltende efter fem års tvang og trældom, at vi følte, at vore sind måtte have udløsning ved at mødes med andre, som vi kunne dele glæden med og sammen synge vor tak ud til Den Højeste.

Bekendtgørelsen af gudstjenesten skulle ske på den måde, at der blev skrevet en række sedler, og når skolebørnene kom om morgenen, skulle de sendes ud med sedlerne og bede folk om at lade beskeden gå videre til naboerne. Gudstjenesten skulle være kl. 9. Så gik jeg hjem for at tænke over, hvad jeg skulle sige ved denne ganske specielle lejlighed, samt finde nogle egnede tekster og salmer. Jeg havde imidlertid ikke siddet længe ved skrivebordet, før Kjeld Nielsen ringede og fortalte, at modstandsbevægelsen var mobiliseret, og at han og jeg havde fået tildelt det job at holde vagt ved Asmintrup kirke skiftevis hele natten. Engelske faldskærmstroppe kunne muligvis blive kastet ned forskellige steder i landet, og de ville have ordre om straks at søge hen til nærmeste kirke, hvor en vagtpost så ville vise dem hen til modstandsbevægelsens nærmeste kommandosted. Våben kunne der ikke blive til os; men vi fik da udleveret det rød/hvid/blå armbind. Vi fordelte timerne mellem os, og jeg tilbragte således en del af denne lyse forårsnat med at vandre frem og tilbage ved kirken, mens jeg spekulerede over min prædiken til næste morgen. Hos os viste der sig nu ingen englændere.

Tidligt om morgenen den 5. maj blev jeg ringet op af pastor Petersen i Vig. Han ville gerne have mig til at overtage en gudstjeneste, da han var blevet mobiliseret af modstandsbevægelsen. Han var oven i købet den ledende i Vig-distriktet. Jeg måtte desværre afslå, da jeg jo selv var mobiliseret. Jeg erindrer den gensidige overraskelse. Ingen af os havde haft nogen anelse om den andens engagement i samme sag; men vi hørte også til to forskellige distrikter. Jeg sorterede under Nykøbing.

Da klokken nærmede sig 9, overdrog jeg på eget ansvar armbindet til graveren Viggo Hansen, mens jeg ledede gudstjenesten i en kirke, der var fyldt til trængsel. Mange kom i arbejdstøj direkte fra deres arbejde. Der var åbne sind og en lovsang brusende som måske aldrig før. Det var lørdag morgen. Fra biskopperne indløb der gennem radioen opfordring til at gøre søndagens gudstjeneste

til takkegudstjeneste. Det havde vi nu nok fundet ud af også uden opfordring dertil ovenfra. Om søndagen var kirken endnu en gang fyldt til trængsel.

Med gevær

Hvor længe vagten blev opretholdt, husker jeg ikke. Min aktivitet som frihedskæmper nåede foreløbig ikke længere. I Nykøbing havde man indrettet kommandocentral på realskolen, og her havde man anbragt et antal mistænkelige personer under arrest i gymnastiksalen. Det var ikke først og fremmest for at straffe dem, men snarere for at beskytte dem mod tilfældige og ukontrollerede gengældelsesaktioner. Der sendtes patruljer ud i omegnen for at afhente nogle tyskerhåndlangere, der havde skjult sig i sommerhusområderne. Jeg var sammen med drengene deroppe for at se, hvad der foregik.

Der kom et lille efterslæt af min militære virksomhed. Oberst Gabel-Jørgensen, der var chef for hele Odsherred-distriktet, havde under besættelsen rejst rundt og organiseret det hele. Hav gav sig ud for autoriseret gas- og vandmester og havde der ved let ved at færdes overalt. Hen på sommeren meddelte han mig, at modstandsbevægelsen skulle afvikles, og nu skulle der være en afslutningsparade i Nykøbing med afsluttende sammenkomst med spising på Grønnehavehus. Han bad mig om at holde en kort andagt i den forbindelse.

Da dagen kom, blev jeg afhentet i bil i Asmintrup, - lige efter en vielse. Man skulle møde med armbind, stålhelmet og gevær. Kun armbindet var jeg i besiddelse af. Resten var intet problem. I bilen lå der gevær og stålhelmet til mig med besked om, at det kunne jeg bare tage med hjem, når vi var færdige. Efter paraden på torvet, hvor der var flere talere, marcherede vi gennem byen, og mens vi stod tæt sammenstuede foran Grønnehavehus og ventede på at blive lukket ind til spisingen, hørte jeg for første gang i disse år et skarpt skud blive affyret. Et gevær, der ikke var sikret, gik af midt i forsamlingen, - til alt held lodret op i luften og voldte således ingen skade.

Da jeg kom hjem om aftenen i fuld krigsudrustning, var børnene endnu ikke faldet i søvn. Navnlig drengene var interesserede i mit nye skydevåben, som jeg måtte vise frem. Jeg opdagede da til min forbløffelse, at der sad 10 skarpe patroner i det, og at det ikke var sikret! Dette havde ingen været opmærksom på ved udleveringen, og jeg selv ikke ved modtagelsen. Geværet blev hurtigt gemt hen på et sikkert sted; men jeg blev bekræftet i min formodning om, at var vi blevet sat ind i virkelige kamphandlinger, havde vi muligvis været til større fare for os selv end for fjenden.

Frie møder

Mødevirksomheden tog efter befrielsen en ny form. De halvt hemmelige eller helt lukkede møders tid var naturligvis forbi. Nu kunne man samles i dagens klare lys og tale om freden og om Danmarks fremtid. Det blev til nogle velbesøgte grundlovsmøder i Høve skov, arrangeret af Ods herreds foredragsudvalg, der jo nu kunne kalde sammen fra hele herredet. Det gik godt et par år eller tre, hvorefter interessen syntes at ebbe ud. De store syner og sager, der prægede befrielsens dage, veg for partipolitikens småkævlrier. Men vi hørte med stor glæde folk som Starcke eller Steincke. Det var sidstnævnte, der til forsamlingens store jubel væltede bagover med den ryggesløse forsamlingshusbænk, der var forbeholdt honoratiorens.

Ved et dyrskue i Nykøbing lykkedes det os at få Knud Kristensen puttet ind som taler. Det var så afgjort ikke landbrugsfaglige sager, han talte om.

En anden af de årlige glæder, der kunne fortsætte efter befrielsen, var Ungdommens Dag, gennemført ved samarbejde mellem det unge grænseværn, gymnastikforeningerne og de samarbejdende foreninger.

Efter gudstjeneste i kirken marcherede man med fanen i spidsen til idrætsplassen, hvor der blev afviklet forskellige opvisninger. Om aftenen var der fællesspisning og foredrag, - altid med god tilslutning. Et af årene var "Socialdemokraten"s lokalredaktør i Nykøbing mødt op for at referere fra A til Z. Han gjorde det grundigt, - også det for

ham lidt fremmedartede, hvormed man indledte i kirken: "Gudstjenesten begyndte med et stykke orgelmusik, hvorefter lærer Søborg bad en bøn", kunne man læse i avisen. Og det var jo så sandt, som det var skrevet!

Mødevirksomheden fortsatte som nævnt efter befrielsen. En ny festdag var kommet til: 5. maj, der fejredes både i kirken og i forsamlingshuset. Kongens fødselsdag 26. september, der under besættelsen jo var blevet en national samlingsdag, blev vi også ved med at fejre. Da Christian X døde i april 1947, var der virkelig landesorg. Morgenen efter hans død samledes vi i kirken til en morgenandagt med mange deltagere trods det korte varsel.

Et brændende spørgsmål var, om den kirkelige interesse kunne fortsætte med den samme medleven fra den brede befolknings side. En artikel "Mod bedre tider?" i menighedsbladet juni 1946 beskæftigede sig med disse tanker.

Fremmede børn

Allerede under krigen havde der vist sig mulighed for at modtage finske børn i pleje hos danske familier, og i Asmindrup havde et antal familier finske plejebørn. De fleste af dem lærte hurtigt dansk; men naturligvis var det til stor glæde for dem, når de en gang imellem kunne mødes i et af hjemmene og tale finsk sammen.

I sommeren 1945 havde man kortere besøg af børn fra Norge, indkvarteret på gårde rundt i sognet. Også fra andre lande kom der plejebørn, der

var udhungrede og trængte til god og tryk pleje. I præstegården boede der en periode i 1945 både en hollandsk og en fransk dreng. Flere familier i sognet havde hollandske børn i pleje, og en enkelt gang samlede vi dem alle med værter i præstegården.

Sygdom igen

Til de mindre glædelige minder hører min indsats i efterkrigstidens militærvæsen. Det militære har aldrig haft min interesse; men på den anden side: Nogen må bære våben, for at alle kan leve i fred. Jeg lod mig overtale til at gå ind i det hjemmевærn, der skulle afløse krigens frihedskæmperorganisationer. Jeg blev udset til at deltage i et kursus i terrænsport i efteråret 1945. Vi blev med mig som eneste deltager fra Asmindrup indkvarteret i en pension ved Høve stræde i nogle friske dage, hvor vi øvede vore kunster i omegnen, og det var sådan set meget interessant. Min eneste helt præcise erindring gælder dog, at jeg under en instruktion sad på en stor sten oppe på åsen, hvor udsigten er skøn, men hvor temperaturen var lav. Her mærkede jeg for første gang i mit liv, at jeg havde to nyrer. Jeg følte deres form aldeles nøjagtigt afgrænset; men smerterne var ikke store, og jeg følte mig ikke syg, førend jeg kom hjem. Så måtte jeg til sengs. Det var regulær nyrebetændelse, og inden længe måtte jeg indlægges på amts-sygehuset i Holbæk, hvor jeg måtte blive julen over. Det blev et meget strengt sygeleje. Opholdet varede fra midt i december 1945 til midt i januar 1946. Pastor Petersen måtte med kollegers hjælp klare alle julens gudstjenester i Asmindrup. Ikke mindst for Bodil blev det en streng tid. Første gang jeg var på sygehus, havde vi to børn. Nu var der fem plus foreløbig det franske plejebarn. Tilmed kom der efter jul en del sygdom blandt børnene, således at der det meste af tiden var en eller flere af dem i sengen. Bodils besøg blev derfor sjældnere, end både hun og jeg kunne have ønsket. Julen derhjemme måtte hun selv helt stå for. Et besøg med børnene dagen før jul var ingen ubetinget succes: Jeg var simpelt hen for træt. Jeg tror, at julen derhjemme gik bedre. Venner og familie sendte gaver, der var helt overvældende. Mange bestod af naturalier, der var særdeles velkomne, - også ting, der hidtil kun havde hørt hjemme i drømmenes verden: appelsiner, citroner m.v. Fra mange steder i sognet kom der gode gaver. Peter Nielsen sendte en hel ost. Det var sager i denne første efterkrigsjul. Og alt sammen blev det lyspunkter i Bodils slidsomme tilværelse.

Men 1945, dette brogede år, gik dog til ende med håbet om lysning i behold.

Kirkegårdsregulering

En praktisk opgave optog megen tid i disse efterkrigsår, og den voldte mange kvaler. En regulering af den gamle kirkegård viste sig påkrævet, samtidig med at der måtte foretages en udvidelse. Udvidelsen var den mindst problematiske, selv om den medførte nedlæggelse af lærer Søborgs, Valdemar Jensens og smedens "kolonihaver" vest for kirkegården og præstegårdshaven.

Værre var det med reguleringen, der gav anledning til megen utilfredshed hos gravstedsejere, der nok kunne indse, at gravstederne var trængt alt for tæt sammen, så at man ved begravelser måtte trampe hen over 3-4 gravsteder for overhovedet at komme frem med en kiste. Alle forstod, at nabo-gravstederne måtte gøre visse indrømmelser for at skaffe plads; men selv ønskede ingen at rykke så meget som en tomme. Der måtte lirkes meget, før det gik i orden.

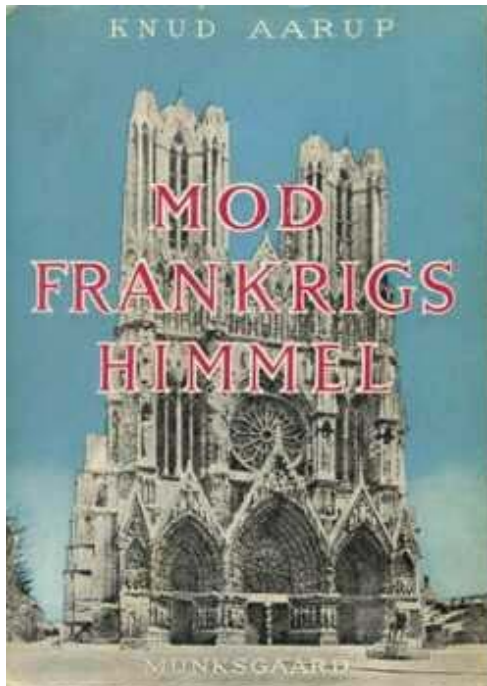
En kendt havearkitekt havde udarbejdet planerne, vel nok den førende på dette område. Samarbejdet med ham var ikke uden problemer. Det viste sig ikke mindst, da man kom i gang med den nødvendige dræning på det nye kirkegårdsstykke mod vest. Graveren Viggo Hansen deltog i arbejdet med at dræne. En dag, mens jeg lå i sengen, kom han farende og fortalte, at det var helt galt, hvad der blev lavet. Efter tegningerne skulle rørene ligge så højt, at man ikke ville kunne foretage en begravelse uden at skære igennem dem, og de fulgte ikke gangene. De gik tværs gennem projekterede gravsteder. Arkitekten måtte ikke blot lave planerne om, men også afholde udgifterne ved ændringen af allerede udført arbejde. Der havde også været en pinlig diskussion om nogle penge, han krævede, men som han allerede havde fået. Måske var dette årsagen til, at han fra da af holdt op med i sine breve at titulere mig: "Højtærede hr. pastor". At entreprenøren, en gartner fra København, gik fallit midt i det hele, gjorde ikke sagen lettere. Arbejdet skulle gennemføres som nødhjælpsarbejde, hvorfor det måtte ligge stille i perioder, når ledighedsprocenten nåede under en vis grænse. Ak ja, det var dengang!

Ved indvielsen af den nye kirkegård skrev lærer Søborg nogle hjertevarme vers, der blev trykt i menighedsbladet november 1947. Jeg selv aflagde det stiltiende løfte, at jeg aldrig mere ville have med en kirkegårdsregulering at gøre. Dette løfte måtte jeg senere bryde.

Franske katedraler

Helt fra årene i Frankrig havde jeg været optaget af de gotiske katedraler i Frankrig. Måske havde udsigten mod katedralen i min studenterhybel i Strasbourg trolldundet mig. Langsomt mod-

nedes beslutningen om at skrive en bog derom; men det kneb med at få tid til de nødvendige studier herhjemme. Et og andet nåedes ved at tage sommerferierne til hjælp. Egentlige studierejser var umulige under krigen; men lidt læsning og nogle foreløbige kladder til løsrevne kapitler var det dog blevet til.

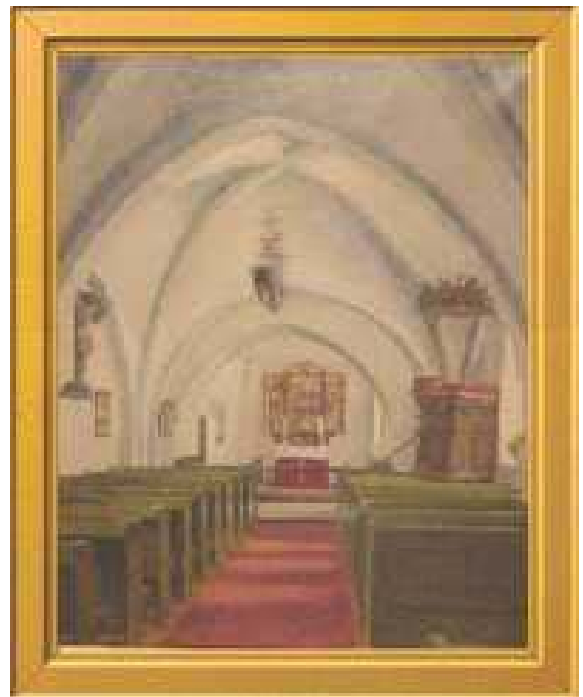
I 1947 viste der sig mulighed for at foretage en egentlig studierejse med det særlige formål at danne mig et indtryk af ødelæggelserne på de gotiske bygninger under krigens bombardementer. Penge til rejsen fik jeg dels ved et tilskud fra Hans Tavsens Fond, dels ved velvilje fra Holbækbladene, der gerne tog mod artikler. Ja, redaktør Monrad-Hansen fra Venstrebladet ydede endog et forskud. Manuskriptet til "Mod Frankrigs Himmel" blev snart efter afsluttet, og jeg begyndte den møjsommelige vandring fra forlag til forlag, fra fond til fond. At skrive en bog, kan næsten enhver idiot. At få den udgivet er en kunst eller i hvert fald en sport. Manuskriptet var færdigt, inden vi forlod Asmindrup i 1948; men bogen udkom først i 1951.

Opbrud

Efterkrigsårene var en brydningstid, hvor vi alle kunne se, at det gamle ikke kunne fortsætte

uændret; men samtidig var der overalt en tøven overfor det nye. For mit eget vedkommende modnedes i de år en beslutning om at begynde på en frisk et nyt sted, og jeg lagde ind imellem ansøgning ind på ledige embeder. Det var i de år ikke let at få nyt embede, da der var stort overskud af præster og nyuddannede teologer. Et sted, hvor jeg søgte, var der ikke mindre end 103 ansøgere. Jeg var ikke i nogen desperat situation, så jeg søgte ikke hvad som helst, - kun steder, hvor jeg havde begrundet formodning om at kunne trives.

I sommeren 1948 kom så udnævnelsen til sognepræst i Kerte på Fyn. Det var blevet til 18 gode år i Asmindrup, - længere end nogen anden kapellan i Vig-Asmindrup nogensinde.

Ved afskeds gudstjenesten var kirken fyldt. Ved afskedsfesten i forsamlingshuset overrakte menighedsrådet os en gave fra sognet: et maleri af Asmindrup kirkes indre. Det var malet af en maler ved navn Schiøler, en broder til den kendte koncertpianist Victor Schiøler. Maleren boede hele sommeren i sit sommerhus i Rørvig, hvorfra han daglig kom cyklende for at passe sit staffeli, der var stillet op lige inden for døren.

Billedet har altid mindet mig om den lykkelige ombytning af de to altertavler i 1937 og aldrig givet mig anledning til at fortryde dette initiativ.

Efterskrift

Konvent 1948

Odsherreds præstekonvent
Højby præstegård
12. august 1948

Stående fra venstre: Landbo (*Egebjerg*), Landert (*Rørvig*), Dragsdahl (*Grevinge*), Aarup (*Nr. Asmindrup*), Petersen (*Vig*), Ewaldsen (*Nykøbing*), Flensted-Andersen (*Lumsås*), Bavnghøj (*Asnæs*), provst Mikkelsen (*Højby*), Petersen (*tidl. Sdr. Jernløse*), fhv. mejeribestyrer Vestergård (*provst Mikkelsens svigerfar*)

Siddende fra venstre: fruene Petersen, Flensted-Andersen, Bavnghøj, Aarup, Dragsdahl, en finnepige, Landbo, Mikkelsen, Petri, Ewaldsen

Fot.: Petri (*Odden*)

Fraværende: Morsing (*Fårevejle*)

Goddag igen på Fyn efter 50 år

Asmindrup-konfirmander mødte hinanden
og deres 92-årige præst
juli 1994

Fra mødet på Fyn 50 år efter konfirmationen i Nr. Asmindrup ses fra venstre:

Pastor emeritus Knud Aarup (*Kerte*) - Ernst Nielsen (*Højby*) - Lise Ernlund (*Odense*) - Edith Nørskov (*Brabrand*) - Ellen Jakobsen (*Kulhuse*) - Gudrun Aarup - Grethe Christensen (*Kolding*) - Aage Jakobsen (*Kalundborg*).

Tillæg

Knud Aarup

En Billedskærer forkynder

Holbæk 1944

Af de ti kirker i Odsherred, som stammer fra middelalderen, har de fire bevaret deres middelalderlige altertavler, men kun tre steder er den i anvendelig stand, nemlig Rørvig, Højby og Asmindrup. Af disse synes Asmindrup-tavlen at være den, der mindst afviger fra den oprindelige, senmiddelalderlige skikkelse.

Selv om den stammer fra den katolske tid, er der meget få ting ved den, som er specielt katolsk præget. Den er i sit emnevalg netop centralt kristelig, så at den vil kunne anvendes i enhver kristen kirke, uanset konfessionelle skel.

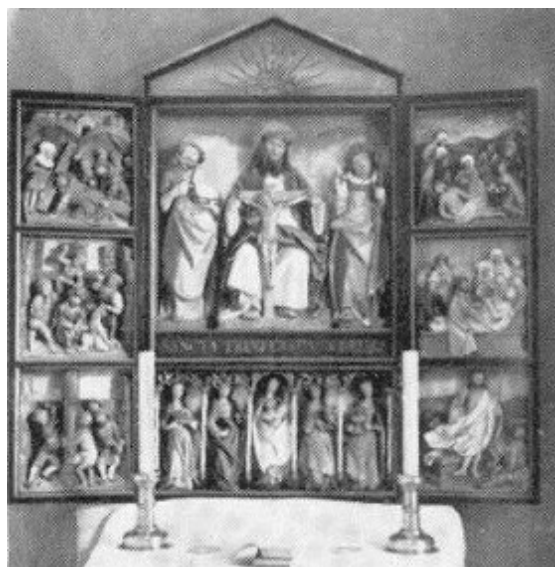
Det ejendommelige for Asmindrup-tavlen er dog dens usædvanlig konsekvente af det, der har været kunstnerens hovedemne: forkyndelsen om den korsfæstede frelser. Alle enkeltheder synes at belyse dette tema.

En skildring af selve korsfæstelsen synes kunstneren ikke at have lagt vægt på, selvom dette vel faldt ham let at udskære i egetræ. Ganske vist er altertavlens midtpunkt netop Kristus på korset, men Kristusskikkelsen er udført i meget lille størrelse - kun halv så stor som de andre skikkelser i midterfeltet. Bag korset og holdende dette foran sig med begge hænder sidder en majestætisk skikkelse, som er iført kongeligt skrud og har krone på hovedet. Det er Gud Fader, der rækker sin korsfæstede Søn frem som en gave til menigheden. Dette synes at være en illustration af ordet Joh. 3,16: "Således elskede Gud verden, at han gav sin Søn den enbårne, for at enhver, som tror på ham, ikke skal fortabes, men have evigt liv". Det er her klart, at det ikke er historisk skildring, men kristen forkyndelse, der ligger kunstneren på sinde.

Dette understreges yderligere af de to skikkelser, der er anbragt en på hver side af Gud Fader.

Vi finder der Johannes Døberen, gengivet i den i middelalderens kunst så typiske stilling: i venstre hånd bærer han et lam, mens den løftede højre hånds pegefinger viser hen derpå - altså Joh. 1,29: "Se Guds Lam, som bærer verdens synd!", og ser man nøjere til, viser det sig, at fingeren peger lige forbi lammet og hen på den korsfæstede Kristus, som af Gud Fader rækkes frem til menigheden.

Johannes Døberen står muligvis her som en repræsentant for skrifterne, der skal pege hen på Kristus, som skal komme; han er forløberen. På den anden side af Gud Fader står der så en mand klædt i middelalderlig bispedragt; han har bispehue og stav, den højre hånd er løftet til velsignelse af menigheden. Han repræsenterer kirken, der efter korsfæstelsen har til opgave at forkynde mennesker om Guds gave: den korsfæstede Frelser og syndernes forladelse i hans navn.

Tænker man sig en lodret linie midt igennem korset, vil altertavlen derved blive delt i to partier, hvoraf den ene gengiver noget før korsfæstelsen, den anden, hvad der var efter. Dette "før-efter" fremhæves af en række kvindeskikkelser, som er anbragt under midterfeltet. Under Johannes Døberen ses to, som hver bærer en bog: Det gamle og Det nye Testamente, altså igen skrifternes vidnesbyrd, der peger hen på Kristus. På modsat side - under biskoppen - står en kvinde med en alterkalk, en anden med en kurv. De kan symbolisere vinen og brødet, altså nadveren, der er det sakramente,

hvorved kirken uforandret fra slægt til slægt forkynder mennesker om Guds gave i Jesus Kristus.

I alt er der fem kvindeskikkelser. Den midterste er Jomfru Maria med barnet. Disse kvinder udgør den fineste udførte del af hele altertavlen. Imellem dem er anbragt snoede søjler, som foroven forbindes af spinkle forgyldte ranker og blade. Der findes dog også en anden forklaring af, hvad de fem kvinder skal symbolisere, men den her anførte passer bedst ind i helheden.

Foruden den ovenfor skildrede midterfløj er altertavlen udstyret med to sidefløje, hver delt i tre kvadratiske felter, hvor Jesu lidelseshistorie gengives i kraftfulde udskæringer. Vi genfinder her den samme inddeling som i midterfløjen; til venstre før korsfæstelsen, til højre efter.

Skildringen begynder foruden til venstre, går så opad og fortsætter fra oven på den højre fløj. Først ses hudstrygningen; Jesus er lænket til en søjle, mens soldaterne pisker på ham. Dernæst soldaternes forhånelse: Jesus sidder i purpurkappe og med tornekrone. Foran ham en knælende skikkelse, der gør nar af Jesus ved at hilse ham som konge. Bagfra slår andre løs på ham: "profetér os, Kristus, hvem var det, som slog dig?" Øverste felt: på vej til Golgata. Jerusalems huse (som man byggede huse i middelalderen!) ses bag højene. Jesus segner under korset, der gribes af Simon af Kyrene. Her findes altertavlens eneste legendariske skikkelse: den hellige Veronika aftørre Jesu

blodige og svedige ansigt med det tørklæde, der siden hen bevarede Frelserens ansigtstræk.

Så er der højre fløj. Øverst: Jesu legeme nedtages af korset. I midten: gravlæggelsen. Og forned: opstandelsen. Jesus holder en stav med sejrspanen, mens soldaterne segner bedøvede om.

Sidefløjene har kunnet lukkes til, så at midterfeltet var skjult. Så kunne menigheden kun se sidefløjenes bagside, men disse har været udstyret med malerier, der forestillede Johannes Døbers historie.

Man så fremstillet Herodes' gæstebud, Salomes dans og Johannes Døbers henrettelse.

Disse billeder fandtes endnu i 1830, men er senere forsvundne, muligvis ved altertavlens opmåling i 1854.

Midterfeltet bærer en latinsk indskrift: SANCTA TRINITAS, UNUS DEUS. (den hellige treenighed, én Gud). Mens det er klart, hvordan kunstneren fremstiller Gud Fader og Jesus Kristus, kan der være tvivl om, hvordan han skildrer Helligånden. I reglen bruges billedet med duen; den kan også have været her. Men man har også villet se et symbol på Helligånden i den opgående sol på topstykket; det er dog temmelig usædvanligt at gøre det på den måde. Så skulle maleriet snarere forestille morgenstjernen (Joh. Åb. 2, 28), der kan fortolkes som Helligånden. En tredje mulighed kunne måske også tænkes: Skikkelserne ved siden af midtergruppen er de redskaber, hvorigennem Helligånden virker - altså skriften, der viser hen til Kristus, og kirken, der i sakramentet "forkynder Herrens død, indtil han kommer".

I halvjerde hundrede år stod denne altertavle som kirkerummets prydding og talte søndag efter søndag sit stille, men indtrængende sprog om, hvad Gud har givet os i Jesus Kristus, vor Frelser. Men

der kom en tid, hvor man ikke synes at have forstået denne tale. I 1868 erklærer kirkesynet, at man "finder sig foranlediget til at udtale, at altertavlen er aldeles upassende og bør kasseres". Desværre gives ingen begrundelse, men to år senere var den erstattet af et ret ringe maleri af Wegener. Det viste sig straks at være en alt for bleg erstatning - trods en pralende forgyldt ramme - så man måtte male hele korvæggen bagved med en brunlig farve for at fremhæve billedet.

I 1937 genopstilledes imidlertid den middelalderlige altertavle, der da var ret ukendt for mange i sognet. Flere og flere har siden da fået øje for, hvor værdifuld den er både ved sin forkyndelse og derved, at den giver kirkerummet en skøn og kraftfuld afslutning.

Det er vel de færreste, som ved første øjekast får fat på, hvad altertavlen har at sige. Men den, der en gang har gjort sig den ulejlighed at betragte

den nøje, så den lukker sit indhold op, vil mærke, hvor forunderlig stærkt den gamle, ukendte billedskærers centrale, kristelige forkyndelse virker den dag i dag. Den er så levende, at man sent vil glemme den.

Men nu håber man i årets løb at få hele altertavlen restaureret af Nationalmuseet. Det trænger den nemlig til. Adskillige enkeltheder er naturligvis gået tabt siden 1520, da den vel blev opstillet, men de kan rekonstrueres. Farverne er heller ikke i god stand. Siden 1937 er der samlet så mange penge sammen i sognet til dette formål, at der kun mangler få hundrede kroner i de 2000, som en restaurering vil koste. Og det restbeløb kommer vel nok.

Når arbejdet er afsluttet, vil man i Nørre Asmindrup kirke kunne glæde sig over et af de mest værdifulde stykker kirkeinventar i Odsherred.

